

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS UN PSIHOĢIJAS FAKULTĀTE
PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**SKOLOTĀJU IZPRATNE PAR SAVAS PROFESIJAS PRESTIŽU
PRIVĀTSKOLĀ UN VALSTS SKOLĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: **Solvita Lapīna**

Stud. apl. SkLa 980050

Darba vadītāja: Dr.paed., asoc. prof. Zanda Rubene

RĪGA

2008

ANOTĀCIJA

Autore Solvita Lapiņa, “Skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu privātskolā un valsts skolā”

Bakalaura darbs izstrādāts ar mērķi noskaidrot skolotāju izpratni par savas profesijas prestižu privātskolā un valsts skolā, izanalizēt faktorus, kas ietekmē pedagoga profesijas prestiža veidošanos un iespējas to paaugstināt, ar aptaujas palīdzību pierādīt, ka nepastāv atšķirība starp skolotāju izpratni par savas profesijas prestižu starp privātskolas skolotājiem un valsts skolas skolotājiem.

Pamatojoties uz teorētiskās literatūras analīzes rezultātā iegūtajiem secinājumiem un empīriskā pētījuma rezultātiem, pētījumā noskaidrots, ka viens no svarīgākajiem faktoriem, kas ietekmē skolotāja profesijas prestižu, ir sabiedrības attieksme un zema atalgojums.

Pētījuma gaitā tika noskaidrota privātskolas un valsts skolas skolotāju apmierinātība ar darba atalgojumu, ar profesijas izvēli, un kā skolotāji vērtē savas profesijas prestižu sabiedrībā šobrīd. Izejot no šiem minētajiem kritērijiem, pētījumā rezultātā tika pierādīts, ka skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu privātskolā un valsts skolā neatšķiras.

Atslēgvārdi: skolotājs, profesija, prestižs, izglītība.

ANNOTATION

Author Solvita Lapiņa, "Teachers' understanding of the prestige of their profession at a private school and state school."

The Bachelor paper has been elaborated with the aim to find out teachers' understanding of the prestige of their profession at a private school and state school, to analyze those factors which influence the formation of the prestige of profession and possibilities to increase it; to prove with the help of a questionnaire that there is no difference in understanding the prestige of their profession between private and state school teachers.

Basing on conclusions of the analysis of theoretical literature and results of empiric research, the author has found out that one of the most important factors which influences the prestige of teacher's profession is the attitude of society and the low remuneration.

Satisfaction with remuneration with the selection of profession and how private and state school teachers evaluate the prestige of their profession in society have been found out in the process of research. Basing on the mentioned criteria the research has proved that teachers' understanding of the prestige of their profession does not differ in private and state schools.

Keywords: teacher; profession, prestige, education.

SATURS

Ievads.....	5
1. Skolotāja profesijas prestižs kā mūsdienu izglītības aktuāla problēma.....	8
1.1. Situācija izglītības sociālo pārmaiņu apstākļos.....	8
1.2. Skolotāju profesionālās problēmas skolās.....	12
1.3. Valsts nostādnes skatījums atalgojuma jautājumā.....	15
1.4. Skolotāju profesijas prestiža paaugstināšanas iespēju raksturojums.....	21
2. Skolotāja profesijas vispārīgs raksturojums.....	24
2.1. Skolotāja profesijas pamatfunkcijas	24
2.2. Skolotāju profesionālā attīstība mūsdienās.....	29
2.3. Skolotāju profesionālās motivācijas veicināšana.....	30
2.4. Skolotāju profesionālās pilnveides iespēju raksturojums.....	34
3. Skolotāju profesijas prestiža izpēte privātskolā un valsts skolā.....	39
3.1. Izpētes metodes un norise.....	39
3.2. Privātskolas un valsts skolas anketēšanas rezultātu analīze un interpretācija.....	39
Nobeigums.....	46
Izmantotā literatūra un avoti.....	48
Pielikumi.....	50
1.pielikums. Skolotāja profesionālais prestižs (anketas paraugs).....	50
2.pielikums. Skolotāja ikdiena (anketas paraugs).....	52

IEVADS

Latvijas pārveides gaitā skolotāju izšķirošā loma šķiet acīm redzama, bet reformu veicēji ne vienmēr novērtē to nastu, kas tiek likta uz skolotāju pleciem.

Skolotāja loma izglītības procesā vienmēr ir bijusi aktuāla. Liela nozīme skolotāja personības un profesionalitātes izaugsmē ir viņa attieksme pret sevi, darbu un dzīvi kopumā.

Skolotāja profesija, kuras pārstāvji ir motivēti un augsti kvalificēti, ir ārkārtīgi svarīga, lai nodrošinātu jaunajai paaudzei kvalitatīvu izglītību.

Svarīga ir skolotāju attieksme pret darbu, cik lielā mērā skolotājs ir apmierināts ar savu profesijas izvēli, ar izvēles pareizību, savu spēju atbilstību profesijas prasībām, ar savu darba produktivitāti.

Barselonā 2002.gada 15.-16. martā Eiropas Padomes apstiprinātā darbības programma par izglītības un apmācības sistēmas nākotnes mērķiem līdz 2010.gadam uzskata, ka skolotāji ir „galvenās darbojošās personas visās stratēģijās, kas veicina sabiedrības un ekonomikas attīstību.”(20)

Sabiedrība uz skolotājiem liek lielas cerības, jo viņiem ir būtiska loma jauniešu personības veidošanās procesā, palīdzot tiem apgūt iemaņas, kas nākotnē ļaus jauniešiem integrēties nemitīgi mainīgajā pasaulē. Skolotāja loma un atbildība sabiedrībā ir ļoti liela. Un to nevar apmaksāt ne ar kādu naudu. Taču alga, darba samaksa – tā nav tikai nauda, tas ir arī vērtējums. Kā skolotāju novērtē sabiedrība, tā skolotāju uztver.

Skola ir sabiedrības spogulis, tā tāpat kā dzīve ir ļoti dažāda, arī skolotāji ir dažādi. Ir tādi, kuriem vienkārši nav citu iespēju sevi realizēt citās darbības jomās. Ir skolotāji, kuriem iet ļoti grūti, kuriem šis darbs nepadodas, bet kuri nevar aiziet tāpēc, ka citur būs vēl grūtāk jo šeit jau ir kaut kāda līdera loma – skolotāja loma, citur tā nebūs.

Skolotājs – tas ir cilvēks, kurš dara savu darbu. Un strādā droši vien tur, kur grib un vienmēr ir gribējis strādāt.

Daudzi skolotāji ir ļoti aizņemti, jo strādā papildus slodzes, lai nopelnītu naudu izdzīvošanai. Bet tajā pašā laikā viņi nezaudē cerību.

Atšķirībā no citām apkalpojošām sfērām, kurās pasūtītājs ir aktīvs pakalpojumu kvalitātes noteicējs, skolās par izglītības kvalitāti atbildīgs ir tikai skolotājs. No skolotājiem sagaida, ka viņi pielāgosies ne tikai jaunām tēmām, bet arī jaunām mācīšanas metodēm. No viņiem sagaida, lai viņi būtu atbildīgi par izglītošanas kvalitāti, piedalītos visas skolas plānošanas darbā un spētu ieviest jaunās tehnoloģijas mācību darbā. Viņiem tiek teikts, ka par mācīšanos, zināšanām, gudrību jādomā citādi un jēdzienu “skola” jāizprot atšķirīgi no tā, kā viņi to izprata līdz šim. Ar visiem šiem un daudziem citiem jautājumiem ir jāsaskaras skolotājiem Latvijā papildu viņu grūtajiem materiālajiem apstākļiem.

Zemais algu līmenis Latvijā kopumā nopietni ietekmē izglītības kvalitāti. Piemēram, tas atbaida jaunos cilvēkus izvēlēties skolotāja profesiju; tas nemudina jaunos pedagoģisko izglītību ieguvušos skolotājus iet strādāt skolās, īpaši tos, kuri apguvuši svešvalodas vai tehnoloģijas; bez tam tas ietekmē profesijas statusu un morāli.

Jaunie skolotāji labāk meklē citus darbus, kas tiek labāk apmaksāti; tiem, kas tomēr paliek skolās, bieži vien ir nepieciešams strādāt vēl otrā darbā, līdz ar to viņi nespēj vai nevēlas iesaistīties tik nepieciešamajā kvalifikācijas celšanā vai ārpusklases darba pasākumos.

Tādēļ būtiski būtu noskaidrot skolotāja prestiža stāvokli mūsdienu izglītības praksē, analizēt esošās problēmas, kas saistītas ar skolotāja profesiju un jauno skolotāju trūkumu izglītības iestādēs. Meklēt risinājumus skolotāja prestiža paaugstināšanai un jauno skolotāju motivēšanai pedagogu darbam.

Pētījuma objekts – pedagoģiskais process privātskolā un valsts skolā.

Pētījuma priekšmets – skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu.

Pētījuma mērķis -

Noskaidrot skolotāju izpratni par savas profesijas prestižu privātskolā un valsts skolā, ar kādām problēmām sastopas šajā profesijā strādājošie, kāds ir skolotāju paštēls šobrīd sabiedrībā.

Pētījuma hipotēze – skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu neatšķiras starp privātskolas un valsts skolas skolotājiem.

Pētījuma uzdevumi:

1. Veikt literatūras izpēti un dokumentu analīzi.
2. Veikt aptauju starp skolotājiem privātskolā un valsts skolā.
3. Izpētīt anketēšanā iegūtos rezultātus un salīdzināt skolotāju izpratni par savas profesijas prestižu starp privātskolas skolotājiem un valsts skolas skolotājiem.
4. Pierādīt, ka nepastāv atšķirības starp skolotāju izpratni par savas profesijas prestižu starp privātskolas skolotājiem un valsts skolas skolotājiem.

Pētījumā izmantotās metodes:

1. Teorētiskās literatūras apkopošana un analīze.
2. Teorētiskās literatūras analīze ar informācijas meklētāju palīdzību internetā.
3. Anketaptaujas metode (izvēles mērķis – ātri un efektīvi aptaujāt respondentus; veikt kvalitatīvu un kvantitatīvu datu ieguvu un apstrādi).
4. Izmantojot Microsoft Excel programmu veikta 2 neatkarīgu izlašu anketēšanā iegūto rezultātu analīze un salīdzināšana.

Pētījuma bāze

Rīgas privātskolas skolotāji un valsts skolas skolotāji.

Laika posms – 2007.gada oktobris – decembris.

Respondenti – 15 privātskolas skolotāji un 15 valsts skolas skolotāji.

Bakalaura darbs sastāv no anotācijām latviešu un angļu valodās, satura rādītāja, ievada, 3 nodaļām ar apakšnodaļām, nobeiguma, izmantotās literatūras un avotu saraksta, 2 pielikumiem.

1. SKOLOTĀJA PROFESIJAS PRESTIŽS KĀ MŪSDIENU IZGLĪTĪBAS AKTUĀLA PROBLĒMA

1.1. Situācija izglītības sociālo pārmaiņu apstākļos

Dzīvojam laikā, kad visas pasaules valstis sakārto, pārveido savu izglītības sistēmu. Pārmaiņas izglītībā norit vienlaikus ar sociālajām un ekonomiskajām pārmaiņām. Nozīmīgi, ka tieši izglītība tiek uzskatīta par pārmaiņu nesēju, jo tā sagatavos cilvēkus dzīvei uz zināšanām balstītā sabiedrībā, tolerantā, daudz kultūru un strauji mainīgā sabiedrībā.

Pārmaiņas ir attīstības pazīme: lietas, parādības vai procesa likumsakarīga kvalitatīva pārveidošanās konkrētu apstākļu ietekmē. Pārmaiņas izglītībā tiek apzināti sekmētas, lai izglītības procesu maksimāli tuvinātu attīstības procesiem sabiedrībā. (26, 19.lpp.)

Pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas notikušas ievērojamas pārmaiņas Latvijas izglītības sistēmā. Augstākajās mācību iestādēs uzņemto studentu skaits ir divkārtšojies. Latviešu valoda ir atguvusi savu agrāko prestižu. Mācību grāmatu saturs ir ticis pārskatīts. Sākta mācību programmu un izglītības standartu modernizācija. Visas minētās pārmaiņas noris ar administratīvo aktu un rīkojumu palīdzību, un tās atbalsta valsts investīcijas.

Neatkarība ir pavērusi plašas iespējas iepazīties ar pasaules pieredzi – demokrātijas, vēstures, izglītības, kultūras, sporta un citiem sasniegumiem.

Pasaulē notiekošās demogrāfiskās, tehnoloģiskās, globalizācijas un sociālās pārmaiņas izvirza arvien jaunas prasības izglītības administratoriem un menedžeriem. Izglītības novērtēšanā ir notikušas būtiskas pārmaiņas, jo “ražotāji” (profesionāli administratori, menedžeri un pedagogi) vairs nav vienīgie vērtētāji, jaunajā paradigmā būtisks izglītības sistēmas uzlabošanas faktors ir “patērētāju”- skolēnu, vecāku, biznesa pārstāvju un sabiedrības viedoklis.

Visām mūsdienu izglītības sistēmām raksturīgas četras iezīmes. Lai gan pastāv daudz dažādu uzskatu par izglītības standartiem un saturu, dažas izglītības iezīmes, kas nepieciešamas attīstītajās valstīs, atzīst visi.

Pamatojoties uz pētījumu “Pārmaiņas Latvijas izglītībā: izaicinājums sistēmas vadībai” jāmin svarīgākās iezīmes:

Izglītībai jāprognozē vēl šobrīd nezināmās nākotnes prasības. Mēs dzīvojam vidē, kur nav iespējams paredzēt visus tos darba veidus, ko veiks cilvēki. Daudzas profesijas tiks aizstātas ar citām, agrāk vēl nebijušām profesijām. Viena no galvenajām centralizētās plānošanas kļūdām padomju laikā bija tā, ka šī neskaidrība tika uzskatīta par kļūdu

“plānošanā”. Tā kā pārmaiņas netika gaidītas, radās liels laika pārtraukums starp pārmaiņām ekonomikā un izglītības sistēmas reakciju uz tām. Lai neatpaliktu attīstībā, Latvijas izglītības sistēmai jāsamazina šī starpība. Izmaiņas stundu sarakstā, pedagoģijas teorijā un vadībā nav uzskatāmas par gaismas slēdzi, ko var ieslēgt un izslēgt. (21)

Konkurence izglītības iestāžu vidū. Viena no būtiskākajām padomju laika izglītības kļūdām bija mēģinājums par vienlīdzības kritēriju uzspiest vienādus resursus – viena un tā pati mācību grāmata visiem, vienāds skolēnu skaits klasēs, vienas un tās pašas izglītības metodes, mērķi, aprīkojums, materiāli, identiska skolotāju sagatavošana.

Mūsdienu izglītības sistēmā vissvarīgākais ir maksimāli individualizēt mācību programmas, tajā pašā laikā saglabājot iespējas visiem, kaut arī šo indivīdu gūtās izglītības pieredze būs atšķirīga. (21)

Kvalitatīva izglītība jābūt pieejama visiem. Savdabīgi atkārtojas 19. gadsimta dilemma. Toreiz galvenais jautājums bija, vai valsts spēj ieviest vispārēju izglītības sistēmu, kas varētu veicināt rūpnieciskās un sociālās jomas attīstību. Mūsdienās situācija ir līdzīga. Visiem bērniem un jauniešiem ir iespēja iegūt izglītību, taču izglītības kvalitāte, kas tiem pieejama, ir kardināli atšķirīga dažādās pilsētu un lauku skolās. (21)

Latvijā vēsturiski izveidojies daudz mazo lauku skolu, kurās viens skolotājs māca aptuveni 10 skolēnus. Par spīti tam, ka daudzu lauku skolu iespējas gādāt par konkurētspējīgu izglītību ir apšaubāmas, daudzviet tās tiek turētas pie dzīvības par katru cenu.

Latvijas skolotāji pašreizējā strādā, lielākā daļa sabiedrības izprot skolotāja profesijas sūtību un apzinās, cik svarīgi, lai skolās strādātu godprātīgi un profesionāli pedagogi.

Kaut gan skolotāju skaits lauku skolās ar katru gadu samazinās, jo, lai saņemtu kaut vai vienas slodzes lielāko atalgojumu 130 latus (pirms nodokļu nomaksas), lauku skolā palikušie, pieredzes bagāti pedagogi ar augstāko izglītību nereti spiesti mācīt vairākus priekšmetus, kas savukārt samazina skolotāja darba kvalitāti, jo viņi pārsvarā nav gatavi straujām izmaiņām. Sagatavošanās šādām stundām prasa vairāk laika, stundās jāizmanto īpašas darba metodes, tāpēc ne katrs skolotājs labprāt piekrīt šādiem nosacījumiem.

Sabiedrības informētība un atgriezeniskā saite. Demokrātiskā sabiedrībā skolu sistēmas darbības standarti ir gluži atšķirīgi. Sabiedrībai ir jāzina viss, par ko agrāk tā netika informēta, jāzina arī lietas, kas dažkārt skolu vadītājiem var likt justies neērti. Sabiedrībai jāzina gan sliktais, gan labais, tai regulāri jāsaņem visa informācija no avotiem, par kuru godīgumu un profesionalitāti nevar būt nekādu šaubu.

Tā kā Latvijas augšupeja var būt lielākā mērā balstīta uz izglītotu cilvēka darbību, nevis strauju rūpniecības vai lauksaimniecības attīstību, tad izglītības sistēmai ir jānodrošina

kvalitatīva un visiem pieejama zināšanu apguve. Visa pamatā jābūt augsti profesionāliem skolotājiem – tādiem, kas labi pārvalda klasiskās darba metodes, ir atvērti izglītības jauninājumu ieviešanai skolā, prot darboties patiesi demokrātiski, ne tikai runāt par demokrātijas nozīmi, kas vēlas un spēj iepazīties ar pasaules pieredzi un sniedz to bērniem. (21)

Izglītības sistēmas nodrošinājums ar skolotāju resursiem ir viena no būtiskajām valdības un citu pārvaldes institūciju risināmajām problēmām, jo skolotāji ir galvenais skolas darba rādītājs un tā kvalitātes garants.

Skolotāju resursu bāzes veidošana ir atšķirīga sākumskolas, pamatskolas, vidusskolas un augstskolas līmenī. Sākumskolas un pamatskolas skolotāji nav tikai izglītības devēji, bet arī audzinātāji, kas aicināti pārņemt un turpināt ģimenēs iesākto.

Vidējās izglītības līmenī skolotājiem jau daudz vairāk jāizmanto pasaules jauno zinātņu un kultūras sasniegumu atspoguļojums, paplašinot skolēnu redzesloku. Šā līmeņa skolotājiem jau ir jābūt ar pietiekami plašu skatījumu, ar pieredzi, kas gūta darbā citās valstīs. Vēlams, lai kopā strādātu skolotāji ar dažādu pieredzi.

Viena no būtiskākajām šā līmeņa skolas prasībām ir tolerances ieaudzināšana, kas panākama tikai ar skolotāju personīgo piemēru.

Mēs nevaram izvērtēt problēmas, ar kurām nākas saskarties Latvijas skolotājiem, nesaprotot, ka visās mūsdienu demokrātijās izglītība prasa pārmaiņas profesionālajā atbildībā. Vecā stila apstākļos skolotāji bija vienīgie informācijas sniedzēji. Jaunākais stils prasa, lai skolotāji kļūtu par informācijas organizētājiem. Informācija, kura viņiem jāorganizē, nāk no dažādiem avotiem (elektroniskiem, drukātiem un empīriskiem), un tā ir jāorganizē, rūpīgi izraugoties attiecīgo pedagoģijas stilu atkarībā no daudziem konkrētiem apstākļiem - priekšmeta, vecuma/ klašu grupas un skolēnu spējām.

Kā raksturo M. Fulans: “Skolotāju nasta un privilēģija ir būt atbildīgiem par visu skolēnu spējām, iekšēji un ārēji mācīties un saistīties ar aizvien plašākiem sabiedrības slāņiem. Skolotāji to nevar paveikt vieni paši. Pašlaik viņiem tas ir jādara par spīti sistēmai. Dinamiski sarežģītās saiknes starp mikropasauli, kurā tiek mainīta atsevišķu skolēnu dzīve, un makropasauli, kur attīstās mācīties spējīgās sabiedrības,- tas ir īstais skolotāju sūtības darba lauks.” (5, 140.lpp.)

Mūsdienās vairs nav laika gaidīt, lai izglītības sistēma pati uzlabotos. Pedagoģiem pašiem jātiecas pēc profesionālas kultūras; jāattīsta personīgo pārmaiņu spējas; nevar strādāt tikai vienai grupai; visā pārmaiņu procesā ir jāprot atrast radniecīgas dvēseles. (28, 25.lpp.)

Šodien lielākajā daļā valstu vairs nepietiek ar to, ka, veicot savu galveno uzdevumu, tas ir, sniedzot izglītību, skolotāji vienkārši liek lietā savas iegūtās zināšanas par pedagoģiskā

darba metodēm un psiholoģiju. Skolu ikdienas darbu lielā mērā nosaka informācijas tehnoloģiju attīstība, sociālā vide, kas veidojas aizvien pieaugošas kultūru daudzveidības ietekmē, kā arī aizvien lielākā vietējām varas iestādēm un skolām piešķirtā autonomija. Arī skolotāja profesiju ietekmē prasība aktīvāk iesaistīties ar skolu vadību un pārvaldi, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanu, cilvēktiesību un pilsoniskās audzināšanas veicināšanu saistītu uzdevumu veikšanai, kā arī vajadzība veicināt skolēnos izpratni par pastāvīgas izglītošanās nepieciešamību visas dzīves laikā.

Ja pedagogi iestādē un ārpus tās sadarbojas cits ar citu, ja sadarbojas daudzi pedagogi, tiek paplašināts redzesloks un pārmaiņas notiek arvien straujāk un kvalitatīvāk. Spēja mācīties un spēja mainīties pārmaiņu procesā ir vienlīdz svarīgas.

Maikls Fulans, īpaši uzsvēra pārmaiņu jaunās paradigmas astoņas stundas.

- 1) Jo sarežģītākas pārmaiņas, jo mazāk tās var uzspiest.
- 2) Pārmaiņas ir ceļš, nevis plāns.
- 3) Problēmas ir mūsu draugi.
- 4) Redzējums un stratēģiskā plānošana rodas vēlāk.
- 5) Ir vajadzīgs gan individuālisms, gan kolektīvisms.
- 6) Nepalīdz ne centralizācija, ne decentralizācija.
- 7) Būtiski panākumi ir iespējami, ja ir saistība ar plašāku vidi.
- 8) Ikviens cilvēks ir pārmaiņu nesējs. (26, 19.lpp.)

Mūsdienu pedagogs un mūsdienu skola. Visa sākums ir katra personīgais mērķis, ikviena pedagoga izglītības attīstības, savas izaugsmes redzējums. Svarīgi, lai šīs vīzijas būtu pozitīvas, lai tās motivētu mainīties, sevi pastāvīgi pilnveidojot.

Lai mūsdienu skola veiktu patiesas pārmaiņas, pedagogam ir jāatgūst ticība labajam, vairāk uzmanības jāveltī dialoga veidošanai ar ģimeni un sabiedrību. Pedagogam jaunā skatījumā jāparedz izglītības saturs, izglītības standarti un programmas, izglītības sasniegumu izvērtēšana, savas un skolas pašattīstības iespējas.

Pedagogs savā būtībā ir pārmaiņu rosinātājs un īstenotājs. To viņš veic ar apzinātu mērķi, ar savām zināšanām un spēju virzīt un ietekmēt skolēnu dzīvi, ar izpratni par mūsdienu ekonomiku, politiku, sabiedrības dzīvi un tās pretrunām.

Pēc daudziem veiktajiem pētījumiem un statistikas datiem izvirzās sabiedrībā izplatīts uzskats, ka mūsu valstī skolotāju darbā vienīgā problēma ir zemais atalgojums. Valdībai atliek tikai pielikt skolotājiem algas, un visas problēmas tiks atrisinātas.

Tādēļ nākamajā apkšnodaļā tiks apskatītas skolotāju profesionālās problēmās mūsdienu izglītības sistēmā.

1.2. Skolotāju profesionālās problēmas skolās

Presē, TV bieži diskutē par to, kā skolā jūtas skolēns. Bet kā jūtas skolotājs? Šķiet šāds jautājums sabiedrību maz interesē. Tomēr jāatceras, ka tikai pašaktualizēties, pārliecināts par sevi skolotājs spēs audzināt jauno paaudzi. Vai ar savu profesionālo kompetenci, psiholoģisko nostādni skolotājs viegli atrod vietu šodienas mainīgajā situācijā? No skolotāja gaida profesionalitāti, pozitīvu attieksmi pret apkārtējo pasauli, jaunu metožu apguvi utt., bet sociālā vide, likumdošana, atalgojums, profesijas prestižs sabiedrībā ne vienmēr šiem nosacījumiem atbilst.

Pedagoģisko darbību raksturo augsta atbildība un spriedzes klātbūtne. Salīdzinot ar citām profesionālajām grupām, pedagogu vidū ir ļoti augsts neirotisko traucējumu veidošanās risks. Skolotāji bieži slimo, viņu darbs ir nogurdinošs, un samērā bieži vērojama vispārēja noskaņojuma krišanās, ko izraisa biežas problemātiskas pedagoģiskās situācijas. Emocionāla nestabilitāte, profesionālās izdegšanas sindroms, personības disharmonija skolotāju vidū nav retums. Tam ir daudz iemeslu. Viens no tiem ir sociāli dezadaptējošie faktori, kuri ietekmē skolotāja profesijā strādājošos. Te jāmin sociālās aizsargātības trūkums un zems profesijas prestižs, informatīvās pārslodzes, nepieciešamība pastāvīgi risināt konfliktogēnas situācijas profesionālajā saskarsmē. Visu šo faktoru ietekme rada pastāvīgu spriedzi, kam skolotājs ir ilgstoši pakļauts, un bieži vien pat atvaļinājums nedod pietiekami noturīgu atpūtas efektu. (10)

Galvenās problēmas un grūtības, ar kurām skolotājam ir jāsaskaras ir viegli nosakāmas. Lielākā daļa no tām ir saistītas ar mācību procesa organizēšanu un vadīšanu. Šīs problēmas ir tik asas, ka novērš uzmanību no acīmredzamā fakta, ka grūtības sagādā arī skolēnu zināšanu pārbaude, skolotāja novērtējums no administrācijas puses, darbs ar vecākiem, konsekventa mācīšanas stila izveidošana, skolas funkciju izprašana, noteikumi, kas jāievēro u.c.

Turklāt jāņem vērā, ka pedagoga darba specifika prasa pietiekami dziļu emocionālo iesaistīšanos skolēnu problēmās, kuras tiek subjektīvi pārdzīvotas kā smagas un grūti risināmas. Bieži skolotājs nespēj skolēnam palīdzēt viņa grūtībās, vai arī iespējamā palīdzība nešķiet pietiekoša.

Neaizsargātība, ko rada līdzsvara trūkums starp pedagoga un skolēna pienākumiem un tiesībām, sabiedrībā izveidojušies priekšstati par pedagoga profesiju, kas mazina tās prestižu, - tas viss veicina bezpalīdzības izjūtas veidošanos. (10)

Klases emocionālais noskaņojums, skolēnu attieksme pret skolotāju un mācību procesu var provocēt pedagoga izdegšanas veidošanos. Skolotāja emocionālo izsīkumu var izraisīt skolēnu apātija vai nelabvēlīga situācija klasē.

Vēl viens skolotāju neapmierinātības iemesls varētu būt nepietiekamie resursi skolā, kuri nepieciešami mācību darbam. Tajā laikā, kad plašsaziņas līdzekļos nepārtraukti reklamē jaunākās tehnoloģijas, kad tās lielā mērā kļuvušas par kultu, skolā tās ienāk ļoti lēni.

No mācīšanās viedokļa darba apstākļi lielākajā daļā skolu nav tādi, lai skolotāji kļūtu labāki jau tāpēc vien, ka viņi pieder mācīties spējīgai organizācijai. Ja arī viņi kļūst labāki, tad drīzāk par spīti organizācijai, kurā atrodas.

Kopumā mūsu skolotāji un skolu direktori salīdzinājumā ar citu valstu pedagogiem esošos mācību resursus vērtē ļoti zemu.

Pētījumā “Ceļā uz sociālo saliedētību un labklājību” statistikas dati liecina, ka astoņdesmit pieci procenti Latvijas skolotāju strādā vairāk par 24 kontaktstundām nedēļā. Lielākā daļa skolotāju, lai varētu kaut kā uzturēt ģimeni strādā vairāk nekā vienu slodzi. Ar katru gadu pieaug to skolotāju skaits, kas atzīst, ka laika trūkums ir viņu nopietnākā problēma. (3)

Aptuveni 90% Latvijas skolotāju ir sievietes, 53% skolotāju ir vecāki par 40 gadiem. Latvijas skolotāju algas dod iemeslu runāt par atšķirīgu darba samaksu sievietēm. Ja būtu iespējams palielināt Latvijas skolotāju algas visā valstī būtiski samazinātos dzimumu nelīdztiesība darba samaksā.

Vidējā skolotāja slodze un tās diapazons saglabājas praktiski nemainīgs. Vidēji valstī skolotāji strādā vairāk kā vienu slodzi – 1.22 slodzes (apmēram 26 stundas nedēļā). (3)

Ir vairāki iemesli, kādēļ pedagogijā strādājošie ir vecāka gada gājuma. Viens no iemesliem ir tas, ka gados jauni skolotāji nereti ir guvuši īpašas, tik plaši vēl nesastopamas zināšanas tādās jomās kā Eiropas valodas, datoru tehnoloģija, komunikācija, psiholoģija, business un ekonomika. Viņi skolā ilgi nepaliek, jo algas šeit ir relatīvi zemākas nekā citur. Vēl viens iemesls ir tas, ka maz gados jaunu skolotāju uzsāk darbu šajā profesijā. Vairāk nekā 50% no augstāko izglītību ieguvušajiem jaunajiem skolotājiem izvēlas citu karjeru. Tas negatīvi ietekmē skolotāja profesiju, bet vienlaicīgi arī norāda uz nopietnu augstākās izglītības efektivitātes trūkumu. Skolotāji pamet savu profesiju arī tādēļ, ka nav sistēmas, kā viņi varētu profesionāli pilnveidoties - joprojām nav izveidota vienota tālākizglītības sistēma.

Pozitīva pašizjūta lielā mērā ir atkarīga no iespējām apmeklēt kultūras pasākumus, iegādāties sev kaut ko jaunu, izlasīt interesantu grāmatu, aizbraukt ceļojumā. 38% skolotāju koncertu, teātra izrādi ir apmeklējuši pirms pusgada, gada. 18% vairāk kā gadu nav apmeklējuši nevienu kultūras pasākumu. Galvenais iemesls – nogurums, laika un līdzekļu trūkums, jo, apmeklējot kultūras iestādi, ir jāreķinās ne tikai ar izdevumiem biļetei, bet arī transporta izdevumiem, tāpat ārējais izskats nav mazsvarīgs. 80% skolotāju neslēpj, ka lielāko daļu apgērba sev un saviem tuviniekiem var atļauties iegādāties tikai „second hand” veikalos.

Skolotāji pārsvarā lasa profesionālo literatūru, maz daiļliteratūras. Iemesls – laika trūkums lielās slodzes dēļ, kā arī naudas trūkums. Skolotāji ir noguruši, nabadzīgi un pārstrādājušies.

(2)

2007.gada februārī un martā tika veikta Rīgas skolu, skolotāju un LU Fizikas un matemātikas fakultātes studentu aptauja, lai izzinātu problēmas un viedokļus par situāciju izglītībā, kā arī apkopotu piedāvātos problēmu risinājumus. Pamatojoties uz apkopotajiem aptaujas rezultātiem, jāmin svarīgākie no tiem:

Izglītības iestādes vadītāja problēmas ar kvalitatīvu personāla piesaisti: nav konkursa uz brīvajām darba vietām. Pedagoģiskā sastāva novecošanās.

Trūkst reāli līdzsvarotas, uz tirgus ekonomikas principiem pamatotas valsts politikas skolu personāla jautājumā.

Augstskolu studenti – topošie pedagogi – jau studiju laikā (kaut arī mācās par valsts līdzekļiem) sāk strādāt citās darba vietās un neplāno kļūt par pedagogiem, jo tas nav prestiži.

Godprātīgi strādājot, pedagoga darba dienas ilgums būtiski pārsniedz valsts darba likumdošanā noteikto stundu skaitu, rezultātā rodas pārslodze, kas ietekmē darba kvalitāti.

Pedagogiem ir daudz darba, kas tiek uzskatīti par „sabiedriskajiem pienākumiem” un netiek apmaksāti.

Darba apjomam nepietiekama samaksa.

Pedagogam jāstrādā vismaz 1,5 – 2 likmes, lai nodrošinātu iztikas minimumu savai ģimenei, bet ar laiku darba kvalitāte kļūst sliktāka, pedagogs sabojā savu veselību, cieš ģimene un personīgie bērni. (14)

Pedagogs ir beztiesiskā stāvoklī attiecībā pret skolēniem, vecākiem, masu saziņas līdzekļiem (skolēniem ir vairāk tiesību nekā pedagogiem, un tāpēc grūti cīnīties pret skolēnu visatļautību, mediju pārprasto demokrātiju).

Daudzi pedagogi strādā papilddarbu (apkopēji, aukles, tulkotāji, privātstundas, ekskursiju vadītāji).

Esošais skolas labiekārtojums, tehniskais nodrošinājums ir novecojis, neatbilst vai daļēji atbilst šodienas prasībām, tādēļ izglītības standarta prasības kvalitatīvi nav izpildāmas ar pašreizējo tehnisko aprīkojumu, kuru dažkārt spiests papildināt par saviem līdzekļiem.

Ar valdību saskaņotais algu paaugstinājuma plāns līdz 2010.gadam neatbilst vidējam algu pieaugumam valstī.

Atalgojums ir audzis, bet nav atbilstošs psiholoģiskai spriedzei un ieguldītajam darbam, kas šobrīd tiek veikts arī ārpus apmaksātā laika. Lielais darba apjoms un neadekvātā samaksa atbaida jauno speciālistu, kā arī maksimāli sarežģīt pedagoga dzīvi.

Nav izstrādāta pedagoga karjeras izaugsmes politika un paredzēts materiālais finansējums, kas dotu morālu un materiālu gandarījumu.

Nav atšķirību atalgojumā bakalaura, maģistra, doktora grādu ieguvušajiem pedagogiem.

Veselības apdrošināšanas politika nenodrošina finansiālas iespējas pietiekami rūpēties par veselību.

Sociālās atbalsta politika pedagogiem nenodrošina finansiālu atbalstu tālākizglītībai. Neparedz iespēju priekšlaicīgi pensionēties pat sporta skolotājam.

Valsts nenodrošina profesionālu pedagogu sagatavošanu, tālākizglītības kvalitāti un personāla piesaisti skolai. Valsts struktūras deklarē cēlus mērķus un uzdevumus, neuzņemoties atbildību un neparedzot vajadzīgo finansiālo nodrošinājumu. MK noteikumu maiņa vērtēšanas nosacījumos, valsts pārbaudes darbu organizēšanā mācību gada laikā grauj izglītības sistēmas prestižu. Valsts institūcijas ir ļoti nodarbinātas ar skolu kontrolēšanu, nevis skolotāju darba apstākļu modernizāciju.

Problēmas rada arī skolēnu uzvedība, pedagogu neapmierinātība ar skolēnu uzvedību un neskaidri definētās skolotāju tiesības. Savā ziņā to var uzskatīt arī par paaudžu konflikta radītu problēmu.

Un visbeidzot – pedagogu profesijas tēls sabiedrībā. Kāda sabiedrība, tāds pedagoga prestižs. Profesijai ir zems morālais un materiālais prestižs: (vecāki, skolēni, ierēdņi, mediji) atļaujas kritizēt pedagogu, neiedziļinoties problēmās, tai pat laikā uzsverot, ka skolas pienākums ir atrisināt visas sabiedrības problēmas. (14)

1.3. Valsts nostādnes skatījums atalgojuma jautājumā

Ja palūkotos simts gadu atpakaļ, tad skolotāja profesija bija prestiža. Tajā lielākoties strādāja vīrieši un darbs bija samērā labi atalgots. Taču tradicionāli tās profesijas, kurās vairāk strādā sievietes, ir mazāk prestižas un mazāk atalgotas.

Prestižs (prestige) – sekmīgas darbības pozitīva devuma, sasniegumu, popularitātes radīts augsts novērtējums, sabiedrības atzinība un cieņa, ko nosaka sabiedrības attīstības pakāpe, vērtīborientācija, piederība pie noteikta sabiedrības slāņa. (26, 117.lpp.)

Ja paskatās uz skolotāju algu, tad šajā ziņā profesijas prestižs vērtējams ar lielu mīnusa zīmi. Par to nepārprotami liecina skolotāju darba tirgus. Latvijas skolās trūkst simtiem skolotāju.

Zemo skolotāju darba prestižu jāmin kā vienu no galvenajiem samilzušā pedagogu trūkuma cēloņiem - tas liedz piesaistīt skolām jaunos speciālistus, savukārt esošie, noguruši no sabiedrības attieksmes, apsver iespēju mainīt darbu.

Uztraucoties par to, ka ne visi skolotāju studiju programmu absolventi strādās skolās, nevar tomēr neminēt arī vienu no cēloņiem – skolotāju nepietiekamās algas.

Šobrīd skolotāju algas ir zemas, bet mūsdienu pedagogam ir pastāvīgi jāizglītojas, jālasa jaunākās grāmatas, prese, jāiet uz teātri, kino utt.

Nauda nenozīmē tikai iespēju apmierināt fizioloģiskās vajadzības. Nauda – tā ir drošība, prestižs. Zemais atalgojums bieži liedz skolotājiem daudzas iespējas.

Pedagogu neadekvātais atalgojums ir radījis virkni smagu seku:

- skolās trūkst skolotāju, tāpēc ilgu laiku atsevišķi mācību priekšmeti vispār netiek mācīti;
- sabiedrībā strauji krities pedagoga profesijas prestižs;
- jaunie speciālisti, kuri ir pabeiguši augstskolu un ieguvuši pedagoga kvalifikāciju, izvairās no darba skolā;
- arvien pieaug skolā strādājošo pedagogu vidējais vecums;
- vērtību orientācija ievērojamu vecumu sasniegušajiem pedagogiem un jaunajai mūsdienu paaudzei ir krasi atšķirīga. (18)

Tādas ir vispārējās tendences. Taču katrā skolā aina ir atšķirīga. Vienā gadījumā minētās parādības skolas dzīvi tikpat kā nav ietekmējušas, citā – tās ir sarežģījušas ne tikai atsevišķu priekšmetu mācīšanu, bet pat visu mācību procesu.

Izglītības eksperts Guntars Catlaks prestiža kritumu skaidro ar pašas izglītības lomas maiņu: “Agrāk skola bija elitāra lieta un ne katrs varēja iegūt vidējo, kur nu vēl augstāko izglītību. Tagad notikusi izglītības masifikācija. Informācijas laikmetā mainījies arī skolotāja loma – viņš vairāk māca mācīties, nevis dod stingras informatīvas zināšanas. Tādēļ skolotāju prestižu ļoti graujot cilvēki, kuri nespēj mainīties līdzī laimam un pielāgoties mūsdienu skolēniem.” (4)

Vienā no jaunākajiem pētījumiem “Pārmaiņas Latvijas izglītībā: izaicinājums sistēmas vadībai” tiek minēts, ka, lai gan skolotāju algu paaugstināšanas programma īstenota, algas par vienu slodzi joprojām relatīvi ir ļoti zemas (piemēram, salīdzinot ar vidējo algu valsts iestādēs vai iekšzemes kopprodukta lielumu uz vienu iedzīvotāju), it īpaši jauniem pedagogiem. Faktiskās algas nav tik zemas, jo vairākumam skolotāju ir vairāk nekā viena slodze. Tas gan rada pārslodzi, neapmierinātību par laika trūkumu un tādēļ nepaveikto, galu galā ar nepietiekamu darba kvalitāti. Algas palielina arī piemaksas no pašvaldību līdzekļiem, kuras ir sevišķi jūtamas Rīgā. (21)

Piemaksas var būt līdzeklis, lai: kompensētu darbu, pildot papildus pienākumus; piesaistītu skolotājus mazāk pievilcīgām skolām; vai paustu atzinību skolotāju pieredzei un darbam.

Pārāk vienkārši būtu teikt, ka nauda viena pati varētu būt risinājums skolu problēmām jebkurā izglītības sistēmā. Tomēr Latvijā zemais skolotāja darba atalgojuma līmenis spēcīgi ietekmē sistēmu un ir īpaši sāpīgs tieši fundamentālās izglītības reformas kontekstā. Viegli saprast, ka skolotāji nesagaida jaunās prasības un nosacījumus ar lielu prieku, ja likme ir slikti viņu dzīves apstākļi. Kaut gan varētu būt iespējams saglabāt esošās struktūras un praksi, tomēr ir nereāli cerēt, ka skolotāji spēs sakopot tādu entuziasmu, kas ir nepieciešams mācīšanas un skolas atjaunošanai, ja viņu algas līmenis paliks krietni zem rufīndarba strādnieka saņemtās algas līmeņa.

Tādējādi skolotāju algas līmenis ir viens no izglītības politikas pamatjautājumiem Latvijā. Pamatskolu un vidusskolu skolotāji saņem apmēram 75% no vidējās mēnešalgas valstī. Augstākās izglītības mācību iestādēs pedagogi saņem tikai nedaudz augstāku algu. Ņemot vērā dzīves izmaksas dārdzību, īpaši pilsētu centros, skolotājiem ir jāmeklē papildu ienākuma avots bez skolas vai arī jāuzņemas lielāka darba slodze savā skolā. Tas savukārt apdraud skolotāju iespējas piedalīties skolas attīstības darbā.

Skolotāja faktisko atalgojumu nosaka formula, kurā ir noteikta pamata alga darba slodzei ar 21 mācību nodarbību nedēļā. Ja mācību darba slodze pārsniedz 21 stundu, alga proporcionāli pieaug. Latvijas skolotāju vidējā darba slodze ir apmēram 1.3 pamatslodzes. Tas faktiskais skaits ir tikai ap 37 000. Līdz ar to skolotāju alga tiek paaugstināta mākslīgi, palielinot darba slodzi no 21 līdz 27 mācību stundām.

Vidējā skolotāja slodze un tās diapazons saglabājas praktiski nemainīgs. Vidēji valstī skolotāji strādā vairāk kā vienu slodzi – 1.22 slodzes (apmēram 26 stundas nedēļā). (3, 17)

Patlaban plānotais pedagogu algu pieaugums, pēc ekspertu domām, situāciju neuzlabos, jo tas būs diezgan neliels. Ir nepieciešams pēc iespējas ātrāk izstrādāt stratēģiju, balstoties uz kuru arī risināt problēmu. Vien zināms, ka pedagogu atalgojums, kas lielākoties svārstās no Ls 100 līdz 500 mēnesī, līdz 2010. gadam ik gadu tiks paaugstināts par 50 latiem.

(3)

Zemais atalgojums ietekmē gan vienas profesijas pārstāvju, gan viena dzimuma pārstāvju izvēli. Ņemot vērā pieaugušo inflāciju un ierobežotos valsts budžeta līdzekļus, pedagogu darba samaksa vēl joprojām nav pietiekami diferencēta, konkurētspējīga un neatbilst pedagogu veiktajam darbam. Nav izveidota skolotāju darba kvalifikācijas vērtēšanas sistēma, līdz ar to nav noteikta maksimālā darba slodze pedagogiem. Pedagogu darba samaksas sistēma atbilstoši slodzei nav saskaņota ar valsts sektorā strādājošo darba samaksu.

Izrādās, Latvija ir viena no retajām valstīm, kurā skolotāji nav ierēdņi. Lielākajā daļā dalībvalstu skolotāji ir ierēdņi. (19)

Lai gan jāteic, ka pat Anglijā, kur ir ļoti senas un stabilas izglītības tradīcijas, pedagogi nav augstāk apmaksāto profesiju grupā.

Anglijā skolotāja amats vienmēr ir vilinājis tādus cilvēkus, kuri jūtas sociāli atbildīgi un vēlas sniegt savu ieguldījumu, lai panāktu pārmaiņas sabiedrībā. Citiem vārdiem, par skolotājiem mēdz kļūt ļaudis, kuri jūt aicinājumu darīt kaut ko labu citiem cilvēkiem. Tomēr tāpat kā visur pasaulē, arī Lielbritānijā sabiedrība mainās. Un mainās arī to cilvēku pamatkategorija, kuri tradicionāli ir virzījušies uz pedagoga profesiju. Pēdējos gados vērojama „pārbīde” starp jauniem un ne tik jauniem cilvēkiem skolotāja amatā: arvien biežāk par skolotājiem sāk strādāt sabiedrības locekļi brieduma gados. Trīsdesmit, četrdesmit, pat piecdesmit gadus veci cilvēki, kas līdz šim darījuši citu darbu, nolemj mainīt profesiju, pārkvalificējoties par skolotājiem. Un Lielbritānijas valdība ir aktīvi rīkojusies, lai šo interesi novērtētu arī finansiāli. Valdība rūpējas arī par to, lai palielinātu iespējas cilvēkiem uzsākt skolotāja karjeru dažādos dzīves posmos. Valdība ir noteikusi vairākus kritērijus, kuriem jāatbilst, lai varētu piedalīties skolotāju sagatavošanas programmā. Piemēram, valodas prasme – zinātnes izpratnes līmenis, matemātikas zināšanas, spēja panākt skolēnu uzticēšanos – to visu pirms uzņemšanas noskaidro intervijā. (1)

Nevienā valstī skolotāja arods nav pats prestižākais (tā vērtējot paši izglītības sistēmā nodarbinātie), arī skolu materiālo bāzi vienmēr varot vēlēt labāku. Somiem vēl saglabājies skolotāja profesijas augstais prestižs, bet latviešiem šīs visai Eiropai raksturīgās problēmas ir sakāpinātas. (28)

Piemēram, Somijā, kas ir OESD (organizācija, kas apkopo viena vecuma grupas skolēnu prasmes, lai varētu salīdzināt mācību rezultātus dažādās valstīs) pētījumu augšgalā ir līdzīgas problēmas kā Latvijā, ieskaitot neapmierinātību ar darba samaksu.

Spānijā alga ir viens no motīviem, kas veicina tālākizglītību – gan valsts noteikto, gan paša izraudzīto. Diemžēl Latvijā tikai stāžs ir tas, kas nosaka algas lielumu. Pēc desmit skolā nostrādātiem gadiem skolotājs ir sasniedzis savas pedagoga karjeras griestus. Tālākas izaugsmes algas ziņā skolotāja profesijā nav. Var pretendēt uz direktora vietnieka, direktora amatu, var izvēlēties metodiķa karjeru, bet kā skolotājam tālāka izaugsme ir liegta. Tas nebūt nav slikti, bet kāda daļa mērķtiecīgu cilvēku aiziet no skolas, jo šajā lauciņā ir izdarīts viss. Citās valstīs tomēr tiek domāts par šo problēmu, tiek atbalstīta arī pašattīstības programma. Spānijā lielākajai daļai pedagogu ir arī doktora grāds. Sabiedrības attieksme pret skolotāju Spānijā ir daudz vēlīgāka. Protams, neiztiek bez problēmām, bet vispārējais fons ir dziļa cieņa. Zemēs ar senām izglītības tradīcijām šis process ir dabiskāks, vairāk reglamentēts no

sabiedrības puses. Skolotāja amats Spānijā sabiedrībā pietiekami augstu novērtēts un atalgots, tāpēc spāņu skolās strādā daudz, salīdzinot ar Latviju, gados jaunu vīriešu. (28)

Skolotāja pienākumi un atbildība aug, bet pretī viņam dod pārāk maz. Protams, arī citās valstīs pedagoga profesija piedzīvo krīzi, gan tās prestiža, gan algas ziņā. Bet katrā ziņā pedagogu darba samaksas apjoms ir mazs, bet slodze – viena no lielākajām.

Latvijas pedagogu atklātajā vēstulē pedagogi piedāvā šādus risinājumus atalgojuma, karjeras izaugsmē:

1. Pielīdzināt pedagogu ierēdņa statusam.
2. Nodrošināt konkurētspējīgu atalgojumu (algu par likmi Ls 468,8 mēnesī pēc nodokļu nomaksas) darba tirgū – atbilstoši atbildībai, prasībām un pienākumu daudzumam.
3. Izstrādāt pilnveidoties stimulējošu apmaksas sistēmu- pedagogu profesionalitātes kategorijas.
4. IZM organizēt, uzlabot, koordinēt saturu un kvalitāti normatīvajos dokumentos noteiktajos pedagoguursos, kā arī finansiāli nodrošināt citas tālākizglītības iespējas, kas saistītas ar pedagoga darba specifiku. Apmaksāt otrās izglītības, maģistra, doktora grāda iegūšanu pedagogiem, ja viņi turpina darbu skolā.
5. Par klases audzināšanu maksāt vairāk (darbs ir vienas likmes vērts).
6. Palielināt nepedagoģiskā personāla atalgojumu. (14)

Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātajā programmas projektā par “Pedagogu darba samaksas paaugstināšanu 2007.- 2014.gadam” tiek uzsvērts, ka: “Pedagogu darba samaksa tiek tuvināta Eiropas Savienības valstu vidējai pedagogu darba samaksai.”

Galvenajos uzdevumos programmas rezultātu sasniegšanai iekļauti arī turpmākie soļi pedagogu darba samaksas pilnveidē – samaksas diferenciacija, ņemot vērā darba stāžu, darba kvalitāti, ieguldīto darbu stundu gatavošanā. (23)

Pamatojoties uz Izglītības attīstības pamatnostādņēm 2007. līdz 2013.gadam, sasniegumos par pedagogu darba samaksas reformas turpināšanu tiek minēts, ka valstī ir izveidota vienota pedagogu darba samaksas paaugstināšanas sistēma, kas paredz 2010.gadā Ls 464 pedagogu darba algu par vienu likmi. Ir noteiktas piemaksas pedagogiem mazākumtautību skolās, kas māca priekšmetus latviešu valodā vai bilingvāli. (8)

Tomēr pastāv arī problēmas, kā, piemēram, valsts nodrošinājumā ar pedagogiem. Palielinoties skolotāju vidējam vecumam, tuvākā nākotnē var iestāties krīze. 9, 09 % no kopējā pedagogu skaita ir pensijas vecumā. Jaunieši neizvēlas pedagoga profesiju, mazinās profesijas pievilcīgums ne tikai mūsu valstī, bet arī Eiropā un citur pasaulē. Jauno skolotāju ienākšana izglītības iestādēs samazinās ar katru gadu – 2000./2001.mācību gadā 19,23 % skolotāju bija 30 gadu vecumā un jaunāki, 2004./2005.mācību gadā skolotāju šādā vecumā ir

tikai 15,01 %. Trūkst fizikas, matemātikas, mājturības zēniem, kā arī svešvalodu skolotāju. Vispārējās izglītības pedagogu dzimuma sadalījumā ir vērojams izteikts sieviešu pārsvars. Tas, ka 88 % skolotāju vispārīzglītojošās skolās ir sievietes, parāda izteikto dzimumu segregāciju Latvijas sabiedrībā. Sieviešu koncentrācija vienā profesijā ir saistīta ar darba samaksas problēmām šajā jomā. Zemais atalgojums ietekmē gan vienas profesijas pārstāvju, gan viena dzimuma pārstāvju izvēli. Eiropas Savienības statistikas biroja *Eurostat* dati liecina, ka Latvijā sieviešu alga vidēji ir par 15% mazāka nekā vīriešiem. Galvenais šo atšķirību cēlonis ir tas, ka sievietes visvairāk koncentrējušās tādās profesionālajās jomās kā izglītība, kultūra un medicīna. Uz sieviešu pleciem gulst lielāka atbildība par ģimeni, un viņām svarīga stabilitāte, tāpēc sievietes darbu meklē valsts pārvaldes iestādēs, kur arī algas nav īpaši augstas. Ņemot vērā pieaugošo inflāciju un ierobežotos valsts budžeta līdzekļus, pedagogu darba samaksa vēl joprojām nav pietiekami diferencēta, konkurētspējīga un neatbilst pedagogu veiktajam darbam. Nav izveidota skolotāju darba kvalifikācijas vērtēšanas sistēma, līdz ar to nav noteikta maksimālā darba slodze pedagogiem. Pedagogu darba samaksas sistēma atbilstoši slodzei nav saskaņota ar valsts sektorā strādājošo darba samaksu. (8)

Bijusī izglītības un zinātnes ministre Baiba Rivža Izglītības un zinātnes ministrijas prioritārajos uzdevumos par pedagogu profesionālās darbības atbalstu un attīstību akcentēja, ka ir svarīgi pastāvīgi pilnveidojot pedagogu atalgojumu, uzlabot darba vidi, rūpēties par profesijas prestižu, piesaistīt jaunus pedagogus, jo motivēts, sociāli nodrošināts un sekmīgi strādājošs skolotājs ir viens no valsts attīstības garantiem un priekšnosacījumiem.

Kā būtisku atbalsta instrumentu skolotājiem ministre minēja pedagogu tālākizglītības sistēmas pilnveidi un panāktu valsts budžeta palielinājumu.

Pedagogu prestiža paaugstināšanai pēc B.Rivžas teiktā lietderīgi ir dažādi informatīvi, izglītojoši un veicinoši pasākumi, sadarbība ar izglītības institūcijām, kurās tiek sagatavoti jaunie skolotāji. Ministre uzsvēra, ka jācenšas darbam skolā piesaistīt tos cilvēkus, kuri pedagogu darbu ir pametuši, kuri devušies strādāt uz ārzemēm. (9, 16)

Tāpat pedagogu prestiža paaugstināšanai plānots izmantot ES sniegto atbalstu, pilnveidot konsultatīvos mehānismus, īpaši jaunajiem skolotājiem atvieglot darba gaitu uzsākšanu izglītības iestādēs. Jāveicina dialogs ar skolotājiem, sadarbības partneriem un interesentiem, lai kopīgi tiktu meklēti risinājumi, panākot būtiskus uzlabojumus pedagogu darbam un izglītības videi.

Tā kā zemais atalgojums ir viens no faktoriem, kas ietekmē profesijas prestižu sabiedrībā, bet skolotāja darba prestižs pēdējos gados ir būtiski krities, tad nākamajā apakšnodaļā būtu svarīgi noskaidrot prestiža paaugstināšanas iespējas un jauno skolotāju motivēšanai pedagogu darbam.

1.4. Skolotāju prestiža paaugstināšanas iespēju raksturojums

Kā liecina iepriekš aplūkoti pētījumi par skolotāja profesionālo statusu mūsdienu izglītības praksē Latvijā, galvenās identificētās problēmas ir saistītas ar darba nosacījumiem un jo īpaši ar pienākumu sarežģītību un dažādošanos, kā arī ar pieaugušo slodzi.

Toties par galvenajām profesionālajām vērtībām skolotāji atzīst pietiekošu brīvību strādāt tā, kā viņi vēlas, kā arī labas attiecības ar skolēniem un kolēģiem.

Par dzīves vadlīniju ir kļuvusi tēze – nepārtraukta mācīšanās dzīves laikā. Skolotāji izprot, ka pārmaiņās mums ir daudz nezināmā, tāpēc visu laiku jāmacās. 92 % skolotāju regulāri apmeklē kursus, mācās, lai iegūtu otro specialitāti, lasa pedagogijas un psiholoģijas literatūru, raksta un darbojas projektos, radošās un interešu grupās. Skolotāji cenšas saņemt jaunu informāciju profesionālajā jomā. Tomēr viņi nav apmierināti ar savu informētības pakāpi. No vienas puses, trūkst informācijas par valsts attīstības virzību (piemēram, reģionālo reformu), izglītības politikas jautājumiem (skolu optimizāciju, bezatzīmju vērtēšanu), netiek nodrošināta iespēja diskutēt, būt uzklausītiem. No otras puses, presē radio un TV izskan tendencioza, virspusīga informācija par skolas dzīves jautājumiem. Masu medijos vērojamas negatīvas tendences – neiedziļināšanās jautājuma būtībā, agresivitāte un neiecietība pret skolu, nevēlēšanās izprast, ka jebkurās pārmaiņās kļūdas ir neizbēgamas. Līdz ar to neveidojas dialogs ar sabiedrību, kas tiek noskaņota pret skolu un skolotājiem. Skolotāji izjūt diskomfortu un nedrošības sajūtu. Šāda situācija neveicina skolotāju pozitīvo pašsajūtu, bet gan rada stresu.

Netiek parādīts arī pedagogiskā darba priekšrocības. Tāpat arī apstākļi, ka skolotājs savā darbā ir garīgi brīvs, ka viņam ir iespējas izmantot savu radošo potenciālu.

Un vēl – skolotājam ir iespējas būt noteicējam pār savu laiku tad, kad ir skolēnu brīvdienas, it īpaši vasarā.

Arī pedagogiskā izglītība nepietiekami „bruģē” jaunā speciālista ceļu uz mācību iestādi, jo skolu nevar iemīlēt prakses dažu nedēļu laikā.

Mūsdienu skola ir ļoti sarežģīta sistēma, tādēļ, lai jaunais pedagogs būtu profesionāli un psiholoģiski gatavs darbam, ir kardināli jāmaina pieeja pedagoga pamatizglītībai. Jāveido nelielas studentu grupas, kuras vairāk strādā skolā, lai students iepazīst skolu no iekšpuses, un, ja tā nav viņa īstā vieta, viņš pats sapratīs to jau pirmajā studiju gadā.

Pēc M. Fulana uzskatiem skolotājiem (un mums visiem) būtu jādomā par pārmaiņām un jaunievedumiem ar tikpat lielu interesi kā par savu personisko dzīvi.

„Dzīve (un pārmaiņas) ne vienmēr virzās uz priekšu, daudz kas notiek nepareizi un mēs to nevaram ietekmēt, reizēm mums pēkšņi uzsmaida laime utt. Tāda ir dzīve. Bet (un tur ir tas

āķis) daži cilvēki izdzīvo labāk un pat gūst panākumus, kamēr citi aiziet postā. Pirmais, kas jādara: ir jāuzsāk pārmaiņu process mūsos pašos. Sarežģītās sabiedrībās, tādās kā mūsējā, mums jāmacās izdzīvot un augt par spīti sistēmai. Tas nenozīmē, ka sistēma mūs grib iznīcināt (lai gan dažkārt tā ir), bet gan to, ka tai (jo tā mainās dinamiski sarežģīti) mūsu mērķi ir vienaldzīgi. Tāpēc skolotājiem vispirms būtu jāmacās no tiem cilvēkiem, kam mācīšanās padodas labāk pat nelabvēlīgos apstākļos” (5, 133. lpp.).

Tomēr visnozīmīgākais jautājums ir – pedagoga prestižs sabiedrībā. Tādēļ, jo precīzāk tiks veidots skolotāju funkcionālo pienākumu apraksts, kuru pats skolotājs akceptēs, jo vairāk nostiprināsies profesijas prestižs.

Latvijas pedagogu atklātajā vēstulē par pedagoga tēlu sabiedrībā ir teikts:

1. Pedagogiem, skolu vadībai sadarboties ar masu saziņas līdzekļiem, lai panāktu vairāk pozitīvisma pedagoga tēla veidošanā.
2. Masu medijos akcentēt pozitīvo pedagogu darbā.
3. Vecāki rada negatīvu attieksmi pret pedagogu, ja pašiem nav vēlēšanās sadarboties ar pedagogu, kā arī trūkst zināšanu objektīvi izvērtēt bērna sniegto informāciju par konfliktsituācijām skolā. (14)

Kā liecina plašsaziņas līdzekļi, rūpējoties par pedagoga prestiža paaugstināšanu, kā arī lai skolām piesaistītu jaunos pedagogus, pašvaldības tiek aicinātas skolotājiem piešķirt piemaksas un segt dažādus izdevumus. Vēl viens veids, kā pašvaldība var palīdzēt skolotājiem, ir segt mācību maksu jaunajiem pedagogiem. Šāds mehānisms jau darbojoties Ventspilī, kur pašvaldība sedz 80% no jauno pedagogu mācību maksas, tāpat arī tiekot maksātas prēmijas. Tāpat arī pašvaldības var piešķirt bezmaksas tālākizglītības kursus, kuros pedagogiem ir iespējas pilnveidot un papildināt savas zināšanas. Šādu praksi jau izmantojot piemēram, Jelgavas, Cēsu, Madonas, Daugavpils, Liepājas pašvaldības.

Pozitīvi pedagogu atbalsta sniegšanā izceļoties tieši galvaspilsēta, kas dažādām piemaksām, tālākizglītībai un stipendijām tērē vairākus miljonus latus.

Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātajā „Valsts audzināšanas darbības programmā 2007.-2013.gadam”, lai veicinātu sabiedrības pozitīvu attieksmi pret pedagogu un viņa profesionālo misiju, galvenie virzieni ir saistīti ar audzināšanas darba pilnveidi (klases audzinātāja darba uzdevumi, vērtībizglītība mācību procesā, sadarbības pilnveide starp skolu, skolotājiem, vecākiem). (7)

Tāpat būtu vairāk jārunā arī par skolēnu tiesībām un pienākumiem. Kā atzina bijusī izglītības un zinātnes ministre Baiba Rivža: ”Darbs ar jauniešiem ir ļoti grūts. Psiholoģiski grūtais darbs daudzus attur no izvēles strādāt par skolotāju. Skolotājam šobrīd jāreaģē citādi: viņam jābūt ne tikai labam sava priekšmeta pasniedzējam, bet arī lieliskam psihologam.

Viņam elastīgi jāreaģē uz notikumiem, un tās ir papildu zināšanas, kuras ir jādod ar mūžizglītību.”(16)

Pagājušā gada oktobrī ir sācies projekts “Iespējamā misija”, kura mērķis ir ieviest izglītības sistēmā jaunus, talantīgus augstskolu absolventus ar līderu dotībām un labiem akadēmiskiem sasniegumiem, lai tā kļūtu par mūsdienīgu un vispārējai Latvijas attīstībai atbilstīgu nozari. Tā pirmā lielā un pamanāmā akcija, kas notika februārī, bija 50 pazīstamu Latvijas cilvēku pasniegtās stundas skolās. Taču svarīgākais programmas mērķis vēl tikai priekšā – piesaistīt talantīgus augstskolu absolventus sākt savu karjeru ar skolotāja darbu. Nav paredzēts viņus noturēt skolā uz mūžīgiem laikiem – vairums no šiem absolventiem dosies tālāk un veidos citu karjeru. Taču projekta mērķis ir izveidot pietiekami lielu cilvēku skaitu ar skaidrību par to, kas notiek un kā funkcionē izglītības sistēma. Turklāt šāda kustība palīdzēs veidot skolās pozitīvu un progresīvu vidi, celtu skolotāja profesijas prestižu un paaugstinātu skolēnu motivāciju mācīties. Savukārt programmas dalībnieku galvenais ieguvums – tā pati pieredze, zināšanas vadībā un apziņa, ka paveikts kaut kas sabiedrībai nozīmīgs. Un kā liecina ārvalstu pieredze, pietiekami daudzi no programmā iesaistītajiem dalībniekiem rezultātā izvēlas skolotāja profesiju, taču pat tie, kas nepaliek, bieži vien vēlāk dibina privātskolas, bezpeļņas organizācijas izglītības atbalstam – īsi sakot, izglītības sistēmai radītais labums ir daudzveidīgs un ar ilgtermiņa raksturu.

Nodaļas beigās vēlreiz gribētos atzīmēt, ka mums ir daudz izcilu skolotāju un ikviens no mums varētu atcerēties, ka tam ir bijuši izcili skolotāji. Bet, protams, lai skolotājs būtu kā personība, viņam pašam tādām arī jābūtu. Tāpēc ir vajadzīgs skolotāju prestižs, lai viņš pats tā justos. Vajadzīgs arī pasniedzēju un skolotāju materiālais nodrošinājums.

Lai piesaistītu skolotājus un nodrošinātu viņu palikšanu profesijā, ir jāatrod pareizais līdzsvars starp iespēju relatīvi drīzā laikā posmā pēc darba uzsākšanas saņemt pieklājīgu algu un lielākas algas izredzes ilgtermiņā.

Pedagoģija un tās īstenotāji – skolotāji – ir cilvēki, kuru misija un atbildība ir visnozīmīgākā – tā ir atbildība par nākotnes cilvēkiem.

Bet kāda tad ir skolotāja profesija? Kādas prasības tiek izvirzītas mūsdienu skolotājam, zinot to, ka skolotāja profesijas prestižs pēdējos gados ir krities? Kas ietekmē skolotāja motivāciju strādāt savā profesijā, un kāda ir skolotāja profesionālā attīstība mūsdienās? Šie jautājumi tiks analizēti nākamajā nodaļā, kurā autore apskatīs tuvāk skolotāja profesijas galvenās pamatfunkcijas, būtiskākās skolotāja profesijas iezīmes un skolotāju profesionālās pilnveides raksturojumu no kā ir atkarīga izglītības kvalitāte.

2. SKOLOTĀJA PROFESIJAS VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

2.1. Skolotāja profesijas pamatfunkcijas

Katrā laikmetā bijis savs priekšstats par ideālu skolotāju. No skolotāja sabiedrība vienmēr ir gaidījusi ideālo – gan rakstura īpašībās, gan ārējā tēlā. Tādēļ cienīta skolotāja personības raksturojums daudz arī pastāsta arī par laikmetu, kurā skolotājs dzīvojis un strādājis.

Skolotāja tēls, skolotāja personība – viens no pētniecības virzieniem pedagogijas vēsturē un mūsdienu pedagogijā kā pasaulē, tā arī Latvijā. Dažādi ir ieteikumi, pēc kādām pazīmēm vadīties, analizējot skolotāja tēlu, tostarp: balss tonis, ķermeņa valoda, atrašanās vieta klasē, manieres, apģērbs un, protams, profesionālās kompetences – zināšanas, prasmes, attieksmes utt.

Mūsdienās skolotājiem tiek izvirzītas arvien lielākas prasības – gan augsta līmeņa profesionālās, gan cilvēciskās īpašības. Saprotams, lai izpildītu šādas prasības, ir nepieciešams ieguldīt daudz pūļu – gan psiholoģisko, gan arī fizisko.

Darbs izglītībā prasa nepārtrauktu pamatzināšanu papildināšanu, paplašināšanu un pamatprasmju pilnveidi, pastāvīgu to attīstīšanu, izglītošanos vienmēr un visur.

Kā uzskata bijusī izglītības un zinātnes ministre Baiba Rivža: „par skolotāju jāpiedzimst, katrs nevar būt skolotājs. Šī stīga skolotājam ir iekšā – viņš ir ideālists. Garīgās vērtības viņam ir pirmajā vietā. Lai skolotājs varētu sekmīgi strādāt, viņam vajadzīgs skolēnu un vecāku atbalsts.” (16)

1992.gadā, īstenojot projektu “Latvija – Dānija”, tika gūti jauni priekšstati par efektīvu skolu, “labu skolotāju” izglītības procesā. Izglītības zinātnieki izvirzīja astoņas svarīgākās kompetences: zināšanas par skolēnu un studentu psiholoģiju un filozofiju, viņu iesaisti mācībās; kritiskās domāšanas un problēmu formulēšanas prasmes; mācīšanas un mācīšanās, saskarsmes prasmes; priekšmeta/kursa pārzināšana un jaunākā informācija par resursu iespējām; lēmumu pieņemšanas prasmes; pašizziņas, pašregulācijas prasmes; refleksijas un pašvērtēšanas prasmes; jaunāko tehnoloģiju izmantošanas zināšanas un prasmes. (26, 93.lpp).

Pedagogs savā būtībā ir pārmaiņu rosinātājs un īstenotājs. To viņš veic ar apzinātu mērķi, ar savām zināšanām un spēju virzīt un ietekmēt skolēnu dzīvi, ar izpratni par mūsdienu ekonomiku, politiku, sabiedrības dzīvi un tās pretrunām. Mūsdienu pedagogam jābūt spējīgam tikt galā ar pārmaiņām, pašam mainoties, harmonizējoties jaunajās situācijās. Tās būs nepieciešamās mūžizglītības pārmaiņas, kas radīs iespējas dzīvot sabiedrībā, kurā mācās.

Pasaules praksē skolotājam tiek izvirzītas šādas pamatfunkcijas, ko ir apkopojis autors I.Beļickis un uzskata, ka visas ir vienlīdz nozīmīgas:

- ♦ Mācīt
- ♦ Audzināt
- ♦ Dot padomu
- ♦ Inovēt
- ♦ Aktīvi darboties skolas saimē

Bet ko no pedagoga prasa sabiedrība un skola?

- **Iemācīties** – veikt izglītojošo darbību, balstoties uz jau iegūto pieredzi; prast sasaistīt gūtās zināšanas un tas sistematizēt, sakārtot, redzēt teorētiskās kopsakarības; pedagogam censties veidot pašam savus izglītības paņēmienus un līdzekļus; prast operatīvi risināt problēmas un prast nepārtraukti pašizglītoties.
- **Meklēt** – ar jaunām tehnoloģijām dažādas jaunas informācijas bāzes, regulāri konsultēties ar partneriem un ārējiem ekspertiem, prast iegūt informāciju, strādāt ne tikai ar izglītības dokumentiem, bet arī tos klasificēt, modificēt un nozīmīgākos sistematizēt un uzglabāt.
- **Domāt** – organizēt notikumu sakarības, kritiski izvērtēt mūsu sabiedrības attīstības pozitīvās un negatīvās iezīmes, tendences, izprast dažādus sabiedrības attīstības aspektus; prast cīnīties, būt drosmei un gribai izzināt sarežģītu situāciju cēloņus, pārvarēt nedrošību, pārliecības trūkumu sevī. Iesaistīties diskusijās, debatēs un veidot pašam savus spriedumus. Saprast un apzināties politiskās un ekonomiskās gaisotnes nozīmīgumu izglītībā un darbā; novērtēt sociālos paradumus, kas saistīti ar cilvēka veselību, viņa dzīvesveidu, patērētāja statusu un apkārtējo vidi. Prast novērtēt literatūras, mākslas, mūzikas, teātra mākslas sasniegumus un darbus.
- **Sadarboties** – prast sadarboties un strādāt grupās, prast saredzēt problēmas un laikus novērst krīzes situācijas, prast pieņemt attiecīgajai situācijai optimālos lēmumus, novērst kolēģu domstarpības un konfliktus. Prast vienoties, sarunāt, norunāt, izmantojot kompromisus. Prast izstrādāt un īstenot līgumus, kontraktus, sadarbības protokolus.
- **Darboties** – iesaistīties vietējos, valsts un starpvalstu projektos; prast uzņemties atbildību. Sākot darbu grupā, kolektīvā piedāvāt savu pienesumu, izrādīt solidaritāti. Prast organizēt savu darbu un sadarbībai izmantot jauno tehnoloģiju iespējas.
- **Adaptēties** – prast pastāvīgi atrast, izmantot jaunākās informācijas tehnoloģijas un komunikācijas līdzekļus; pierādīt, ka cilvēks spēj pielāgoties jaunām, pat neordinārām situācijām un mainīties. Parādīt izglītību grūtībās un prast meklēt jaunus risinājumus.

Strīdīgs ir jautājums par darba stimuliem. Parasti tiek akcentēti pieci: attieksme pret darbu, vērtīborientācija; darba prestižs; apmaksas sistēma un tās attīstība; darba kārtība un disciplīna, brīvības pakāpe; indivīda un grupu darba novērtēšana. (26, 96. – 97.lpp.)

Darbībai izglītības iestādē pedagogam ir skaidra mērķa apziņa, sava vērtīborientācija, viņš prot organizēt efektīvu mācību procesu, labprāt iesaistās skolas vadības darbā, rūpējas pats par savas profesionālās meistarības pilnveidi, ir cieša saistība un sadarbība ar vidi, prot apzināties savu pieredzi un dalīties tajā, izmanto datortehnikas iespējas gan darbā, gan ārpus tā.

Mūsdienu izglītības sistēmā izglītību nosaka indivīda vajadzības, lai iespiesto un elektronisko mācību līdzekļu samēru, skolēnu skaitu klasē un mācību priekšmetu struktūru noteiktu indivīdu spējas un intereses. Mūsdienu pedagogs nav tikai skolotājs, kurš spēj efektīvi sniegt zināšanas, jo šodienas mācību saturs ir plašāks un tas mainās daudz ātrāk nekā daudzi skolotāji spēj to apgūt. Mūsdienu skolotājs spēj labi vadīt, norādīt uz informācijas avotiem un atraisīt skolēnu spējas.

“Skolotājs ir sociālais tips. Viņa sabiedriskā darbība ir vērsta uz citu cilvēku pilnvērtīgas dzīves sekmēšanu. Skolotāja profesija izvirza daudzas prasības šīs profesijas pārstāvim.” (29, 33.lpp.)

Svarīgākās no tām ir:

- vēlme nemitīgi pašizglītoties, apgūt svešvalodas,
- vispusīgas zināšanas – spēja mācīt vairākus, arī savstarpēji maz saistītus mācību priekšmetus,
- vēlme dalīties savās zināšanās un pieredzē ne tikai skolā, bet visplašākajā sabiedrībā,
- skolotāja darbībā – noteiktība prasībās, stingrība, laipnība, taisnīgums, vienmēr labi sagatavotas, interesantas stundas, kurās līdz ar to valda disciplīna,
- cieņa pret savu dzimto valodu, neatļaušanās tajā runāt un rakstīt kļūdaini,
- rūpes par estētiskas vides radīšanu,
- ieinteresētība, sirsnība un vienkāršība saskarsmē ar audzēkņiem un līdzcilvēkiem.
- paraugs inteliģencē un uzvedības kultūrā,
- aizraušanās ar radošo darbību – muzicēšanu, teātra spēlēšanu, publicistiku, radošajā darbībā iesaistot arī skolēnus un apkārtējo sabiedrību,
- labs un gādīgs ģimenes cilvēks. (13, 57.lpp.)

Pedagoģijas zinātnieks, matemātiķis Jānis Mencis (seniors) mūsdienu skolotājam ir izteicis šādus vēlējumus: “Mazāk rūpēties par sekmju vērtēšanu, vairāk – par pašām sekmēm. Sarežģītas problēmas risināt vienkārši, bet ne otrādi. Pirms ko plaši laist tautā, ieklausīties mazāk draugos, vairāk – opozicionāros. Iespējami atbrīvot skolotāju no papīru pedagoģijas, lai viņam atliktu spēks un prieks dzīvajai pedagoģijai.”(13, 57. lpp.).

Skolotāja profesionālā kompetence ir izglītības procesā iegūta un uz zināšanām, pieredzi, vērtībām un attieksmēm balstīta spēja, kas izpaužas prasmēs – gatavībā pedagoģiskai darbībai.

Ieskicējot galvenos vilcienos skolotāja darba būtību L. Žukova un M. Fulana skatījumā ir nepieciešamas vismaz 7 savstarpēji saistītas sastāvdaļas. (sk.1.1. tabulu)

1.1. tabula

Būtiskākās skolotāja profesijas iezīmes

Žukovs, L. “Pedagoģijas vispārīgie pamati”	Fulans, M. “Pārmaiņu spēki”
<ol style="list-style-type: none"> 1. Skolotājam ir jābūt vispusīgi izglītotai personībai, labam speciālistam izvēlētajā zinātnes nozarē; 2. skolotājam jābūt atklātam pret visu jauno starpkultūru audzināšanā, pret citu pieredzi mācību un audzināšanas darbā. Tajā pašā laikā viņš nedrīkst akli pārņemt citu pieredzi. Ir jāizlopa tās vadošā ideja un radoši jāizmanto savā darbā atbilstoši vietējiem audzināšanas mērķiem un apstākļiem; 3. skolotājam ir nepārtraukti jāpapildina savas teorētiskās un metodiskās zināšanas un prasmes; 4. skolotājs, kas zaudējis interesi par pašizglītību, pārvēršas par ierēdni. Viņš vairs nav spējīgs modināt meklētājgaru savos skolēnos; 5. skolotājam jāattīsta savas pedagoģiskās spējas (komunikatīvās, organizatoriskās, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nākotnes skolotāji sekos morālajam mērķim – aktīvāk un redzamāk panākt pozitīvas pārmaiņas bērnu dzīvē; 2. skolotājiem jāpadziļina savas zināšanas pedagoģijā. Viņiem visu laiku ir jāattīsta personiskais redzējums, ietverot gan morālo mērķi, gan dziļākas zināšanas par mācīšanu un mācīšanos; 3. skolotājam jāsaprot saistība starp morālo mērķi skolas līmenī un plašāko izglītības politiku un sabiedrības attīstību; 4. skolotājam ne vien jābūt neatkarīgam attiecībā pret mērķi un redzējumu, bet arī ļoti aktīvi jāsadarbjas ar citiem skolotājiem, administratoriem, vecākiem un sabiedriskām institūcijām; 5. skolotājiem ir jāstrādā jaunās struktūrās. Tādās, kas sargā skolēnus un skolotājus, nodrošina vienotu plānošanas

<p>konstruktīvās, perceptīvās, didaktiskās, oratora, aktiera u.c.)</p> <p>6. skolotājam jābūt aktīvam sabiedriskam darbiniekam, savas tautas nacionālo vērtību sargātajam vispārcilvēcisko vērtību ietvaros. Viņam skaidri jāparedz savas tautas nākotnes perspektīvas un to virzienā jāveicina jaunās paaudzes sabiedriskā darbība;</p> <p>7. un pats svarīgākais – skolotājam jāmil bērni, jābūt ieinteresētam viņu garīgajā un fiziskajā attīstībā!</p>	<p>laiku, veicina sakarus ar vecākiem un sabiedrību un darbojas plašākos mācīšanas tīklos;</p> <p>6. lai sasniegtu visu iepriekš aprakstīto, skolotājiem (atsevišķi un kopīgi) ir jāizstrādā nemitīgas izzināšanas paradumi un prasmes, aizvien meklējot jaunas idejas gan savā vidē, gan ārpus tās.</p> <p>7. Un galvenokārt, skolotājiem jāiedziļinās pārmaiņu procesu mistērijās, dinamiskās sarežģītības paisumos un bēgumos – jāapzinās, ka konflikti ir neizbēgami, ka skaidrs redzējums rodas tikai vēlāk, ka individuālisms un kolektīvisms sadzīvo dinamiskā spriedzē, ka šķēršļi un traucējumi ir dabiska parādība, ka nekas nekad nebeidzas, ka reizēm viss iet uz sliktu pusi, par spīti visām pūlēm.</p>
--	---

Autors M. Fulans runā par skolotāju sekošanu morālajiem mērķiem, ka patlaban daudziem skolotājiem jau ir morālais mērķis, bet viņi to uztver citādi. Viņi sev nepiešķir to lomu, kas viņiem pienāktos. Viņiem ir jāizvirza morālais mērķis priekšplānā, taču līdz ar citām iepriekš minētām sastāvdaļām. Citādi tas noved pie vilšanās, “pārdeģšanas”, cinisma vai morāla mocekļa stāvokļa.

“Viņiem jātiecas pēc tādas profesionālās kultūras, kādu viņi to vēlas, brīžiem stājoties pretī neatsaucīgiem direktoriem, sabiedrībai un skolu valdēm, brīžiem liekot lietā aizvien pieaugošās iespējas izdarīt būtiskas reformas, kas nodrošina to, lai visi nemitīgi mācītos un attīstītos. Skolotāji nevar un nedrīkst to visu darīt vieni paši, bet viņiem agresīvi jāpārtrauc apburtais loks. Un visbeidzot, skolotājiem kā indivīdiem ir jāattīsta personisko pārmaiņu spējas, tāpēc, ka viņi laika gaitā neizbēgami nonāks citās grupās. Strādāt tikai tās grupas labā, kurā cilvēks pašlaik atrodas, ir ierobežojoši. Lai cik labi šāda grupa spētu sadarboties, tā nebūs mūžīga, jo cilvēki nāk un iet.” (5, 83. lpp.).

2.2. Skolotāja profesionālā attīstība mūsdienās

Skolotājs iestādē ir profesionālo funkciju izpildītājs, un viņam vajadzīgas gan profesionālās zināšanas, gan personīgās īpašības. Personīgās īpašības pēdējos 10 gados ir plaši apsprieduši gan psihologi, gan pedagogi zinātnieki. Pieņemamāks šķiet nevis plašais īpašību uzskaitījums, bet gan to iedalījums sociālajās, psiholoģiskajās un psihofizioloģiskajās īpašībās.

Sociālās īpašības: pedagoga intereses profesijā, zinātniskās intereses un vajadzības; pedagoga profesionālā vērtīborientācija; viņa darba un darbības motivācija; pedagoga darba kultūra un ētika, morālā izturētība.

Psiholoģiskās īpašības: pedagoga uzskats un uztvere, viņa atmiņa un profesionālās domāšanas spējas un prasmes; temperaments; raksturs un pedagoga vērtīborientācija. Mazāk apskatītas ir pedagoga **psihofizioloģiskās īpašības**; pretestība stresa situācijām; sensoro sistēmu sliekšņi; nervu procesu ātrums; nervu sistēmas spēks; smadzeņu funkcionēšanas īpatnības.

Ievērojot mūsdienu izglītības procesa atbilstību vērtīborientētajam pedagoģiskajam procesam, īpaši nozīmīga ir pedagogu vērtību sistēma, kas tiešā veidā ietekmē pedagoga funkciju sistēmu, tās savukārt iespaido pedagoga lomu izglītības procesā.

Mūsdienu dzīves prasības, ilgtspējīgas izglītības pamatnoteikumi izraisa nepieciešamību noteikt pedagoga personības pamatorientāciju. Ja trūkst orientieru, tad atbildība par to gulstas ne tikai uz pedagogu izglītošanas iestādēm – augstskolām, bet arī uz sabiedrību kopumā. Izglītības procesā iesaistītās personas līdz šim vērtētas galvenokārt pēc kvantitatīvajiem, nevis kvalitatīvajiem kritērijiem. Bet skolotājs ietekmē gan skolēnu uzskatus, gan socializācijas procesus, gan gaidas un pat attieksmi pret vidi un sabiedrību.

Mūsu laikmetā sabiedrībai nav jāaprobežojas tikai ar zināšanu un tradīciju nodošanu tālāk, izglītībai ir cilvēkā jāatklāj spēja atrast individuālo unikālo dzīves jēgu, kuru nav ietekmējusi vērtību krīze. Izglītībai ir jādod līdzekļi dzīves jēgas atrašanai, ko var veikt arī katrā mācību priekšmetā. Nevar dogmatiskā veidā uzspiest cilvēka un pasaules mehānistiskās teorijas, kurām nav vērtību pamata, kuras tikai papildina relativistisko dzīves teoriju.

Vērtības nevar mācīt, vērtības ir jāizdzīvo! Arī jēgu nevar vienkārši iedot, bet to pedagogs var pierādīt ar savu personīgās ziedošanās un uzticības paraugu visam patiesajam, lielajai zinātnei. (26, 133. – 134.lpp.).

Kāds ir pedagoga personības aksioloģiskais saturs. Ir jārunā par personības vērtībam, rakstura īpašībām un pedagoga garīgo brīvību.

Pedagogam kā personībai nepieciešamās rakstura īpašības ir patiesums, drosme, jūtīgums, optimisms, humora izjūta un citas.

Mūsdienās visai maz tiek runāts par pedagoga garīgo brīvību, kas atkarīga no viņa pašreizējā pašaktualizācijas līmeņa. Garīgā brīvība varētu būt:

- pozitīva identitāte;
- brīve dzīvot jebkuros apstākļos un rīkoties saskaņā ar savu izvēli;
- atzīt ikviena tiesības lemt, kā dzīvot;
- neziedot dzīvi tikai priekšstatam, kam un kā vajadzētu būt;
- būt pārliecībai par rīcības pareizumu;
- visam izvēlēties īsto laiku;
- nebūt atkarīgam ne no pagātnes, ne no nākotnes iedomām;
- dzīvot brīvi, pārdzīvot, just;
- orientēties uz esošo, uz šodienu, uz šo vietu;
- netraumēt sevi ar iekšējiem konfliktiem, kas visur un vienmēr meklē “vainīgos”;
- būt iecietīgam un empātiskam;
- būt atklātam pret kolēģiem un skolēniem;
- vienmēr rīkoties kā dzīvam cilvēkam, nevis robotam kādu programmu īstenošanai;
- atcerēties, ka arī skolēni ir spējīgi saprast skolotāja jūtas, krīzes situācijas, nedrošumu un bailes, nemieru un neziņu, sākot kaut ko jaunu un neparastu;
- nebaidīties aptvert pasaules problēmas, jo arī skolēni prot izdzīvot satraukumu, bailes, šaubas un izpratīs Visuma globālās krīzes un traģēdijas;
- mācēt pieņemt otru tādu, kāds viņš ir patiesībā, izprast viņu un palīdzēt pārvarēt apmulsumu un citas problēmas. (26, 134.lpp.).

Tādi ir 21. gadsimta pedagoga personības aspekti. Tas ir pārmaiņu un jaunu atziņu laiks, kuram pedagogs nevar paiet garām nepiedaloties. Tas ir situācijas maiņas laiks.

2.3. Skolotāja profesionālās motivācijas veicināšana

Šodien lielākajā daļā valstu vairs nepietiek ar to, ka, veicot savu galveno uzdevumu, tas ir, sniedzot izglītību, pedagogi vienkārši liek lietā savas iegūtās zināšanas par pedagoģiskā darba metodēm un psiholoģiju. Skolu ikdienas darbu lielā mērā nosaka informācijas tehnoloģiju attīstība, sociālā vide, kas veidojas aizvien pieaugošas kultūru daudzveidības ietekmē, kā arī aizvien lielākā vietējām varas iestādēm un skolām piešķirtā autonomija. Arī skolotāja profesiju ietekmē prasība aktīvāk iesaistīties ar skolu vadību un pārvaldi,

informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanu, cilvēktiesību un pilsoniskās audzināšanas veicināšanu saistītu uzdevumu veikšanā, kā arī vajadzība veicināt skolēnos izpratni par pastāvīgas izglītošanās nepieciešamību visas dzīves laikā.

Mainīgajā pasaulē profesionālajiem pedagogiem vajadzīgs nepārtraukti mācīties un adaptēties laikmeta prasībām. Tas nozīmē, ka viņi ir mūža nepārtrauktās mācīšanas procesa dalībnieki.

Par maz ir būt labi izglītotam ar nepieciešamajām spējām, arvien lielāku nozīmi pārmaiņu laikā iegūs vērtībizglītība, jo tā ietver cita dzīvesveida uztveri, citu metodiku un spēju pašattīstīties.

Latvijas pedagogiem, lai atbilstu Rietumu pasaulē dominējošām prasībām, vairāku iemeslu dēļ ir jāiekļaujas arī mūžīgo izglītību saistītā savu maiņu procesā. To nosaka dominējošās tendences skolu izglītības politikā. D. Lieģeniece min šādas:

- mūsdienu Latvijas izglītības kvalitātes būtiska atšķirība no izglītības kvalitātes, iegūtas padomju režīma apstākļos;
- izglītības tradicionālo paradigmu atšķirība no izglītības informatizētā sabiedrībā;
- komunikācijas un kooperācijas prasmju attīstības nepieciešamība demokrātiskā vidē un globalizētā pasaulē;
- modernisma un postmodernisma kultūrvīdē izvirzītā nepieciešamība attīstīt ilgtspējīgu sabiedrību, kur tās indivīdus raksturo kritiska domāšana, prasme risināt problēmas, radošums, tolerance u.c.;
- “zināšanu sabiedrības” izvirzītā prasība mācīt audzēkņus mācīties, lai iekļautos mūža nepārtrauktās izglītošanas un sevis attīstības procesā. (15, 126. lpp.).

Lai nodrošinātu kvalitatīvu izglītības pakalpojumu, jāuzlabo izglītības kvalitāte. Izglītības kvalitātes izpratne ir atkarīga no pedagogu profesionālās meistarības, no viņu vēlmes un motivācijas iesaistīties tālākizglītības pasākumos. Lai gan pedagogu skaits ar augstāko izglītību ir audzis, tas joprojām neapmierina mūsdienu vajadzības. Īpaši satraucošs stāvoklis ir pirmsskolas izglītības iestādēs, interešu izglītībā, profesionālās izglītības iestādēs un speciālās izglītības iestādēs.

Skolotāju profesionālās meistarības pilnveides mērķis ir nodrošināt skolotājiem iespēju sistemātiski pilnveidot savas pedagoģiskās darbības kvalitāti atbilstoši profesijas prasībām. Profesionālās meistarības pilnveides galvenie uzdevumi ir:

- prasmes pilnveidošana radoši un atbildīgi īstenojot izglītības un mācību priekšmetu programmas;
- izkopt savas darbības pilnveides un izvērtēšanas prasmes;
- pilnveidot pieredzi darbā;

- prast strādāt ar izglītības dokumentiem;
- apgūt jaunākās zināšanas pedagogijā, psiholoģijā, sociālajās zinībās, vadības teorijā un savā specialitātē;
- prast strādāt ar jaunāko informāciju, jaunajām tehnoloģijām;
- apgūt jaunāko pedagoģiskās sadarbības un saskarsmes ētikā un kultūrā;
- orientēties izglītības filozofijas pamatjautājumos. (26, 145.lpp.)

Vairākkārt uzsvērts un pētījumos pierādīts, ka izglītības sistēmas pārmaiņu procesā nav tik strikti nosaucami paši nozīmīgākie pārmaiņu virzieni un pašas nozīmīgākās kompetences. Demokrātiskā sabiedrībā parasti cenšas nosaukt kompetenču kopumu, kas tiek piedāvāts tikai kā viens no risinājumiem.

Profesionālās attīstības posmus dzīves cikla laikā raksturo: pirmsdarba posms, “sliekšņa” pārkāpšanas posms, ieejot profesijā, prasmju un entuziasma posms, izsīkums un no jauna pārorientēšanās uz sevi un profesiju, gatavošanās izbeigt profesionālo darbību posms;

Profesionālo attīstību saistībā ar mūžilgo un mūžplašo mācīšanos saturiski raksturo trīs aspekti: vispārējās informētības aspekts; profesionālisms (runājot par skolotāju, to raksturo skolotāja rīcība dažādos attīstības posmos. Tā parādās skolotāja prasmēs, kā arī attieksmē pret sevi, profesiju, kolēģiem, audzēkņiem); psiholoģiskais aspekts. Tas raksturo katru profesionālās attīstības posmu. Ir skaidrs, ka dažādus profesionālās attīstības posmus ietekmē vecums, pieredze, profesionālisms, attieksme pret sevi, kā arī psiholoģiskās vajadzības sevi aizsargāt, pašrealizēties utt.

Sākot strādāt skolā skolotājam ir jābūt gatavam mācīt, audzināt, dot padomu, inovēt un aktīvi darboties skolas saimē.

Jebkurā sabiedrībā panākumus darbā lielākoties var gūt pedagogi ar augstu pašapziņu.

Pēc vispārpieņemtas psihologu atziņas tie ir tādi, kuri:

- uztver sevi kā pozitīvu personību,
- izprot un pieņem savu spēku un attīstības iespējas,
- izprot ierobežojumus,
- pieņem emocionālās dzīves norises un vietu pasaulē,
- saskata savu potenciālu un esošo vērtību nozīmi.

Šiem pedagogiem parasti ir izteikta motivācija tālākizglītbai, pastāvīga vajadzība pēc pašrealizācijas. Bet blakus šiem skolotājiem darbojās arī citi:

- rutinētie, pēc inerces strādājošie pedagogi, iestiguši savās vecajās patiesībās,
- apzinīgie, biklie, kuri augstu rezultativitāti spēj sasniegt tikai kāda vadībā,

- “izdegušie”, ticību un ieinteresētību zaudējošie kaut ko būtiski mainīt gan savā, gan visas skolas darbā,
- jaunie – pārmaiņu alkstošie, vēlmju un meklējumu vadīti strādāt netradicionāli, bet bieži, pārvērtējot savus spēkus un iespējas, neizprot ierobežojumus, nonāk pretrunā ar savu un citu “es”. (6)

Te vietā ir atcerēties, ka katram cilvēkam ir neierobežots iespēju potenciāls, lai mainītos, pārveidotos, attīstītu savu personību. Tāpēc skolas vadības uzdevums ir radīt apstākļus visu pedagogu iekšējā potenciāla izpausmēm, garīgajai izaugsmei. Pats galvenais – veidot vajadzības pēc pašrealizācijas.

Pedagogam būtiska ir prasme vērtēt, bet ne tikai citus – arī sevi. Tāpēc vienmēr vērā ņemamas ir pedagoga domas pašam par sevi gan viņa pašvērtējumā, gan ideālos; arī viņa pārliecība, attieksmes un darbības saskarsmē ar apkārtējiem, jo vienlīdz svarīga ar profesionālajām prasmēm ir spēja būt līdzsvarā ar sevi un sev apkārt esošajiem.

Katrs skolotājs ir individualitāte, un ja viņš prot mērķtiecīgi veidot savu karjeru un skolas vadība rada tam atbilstošus apstākļus, sistemātiski atbalsta un stimulē skolotāja tālākvirzību, ieguvēji būs visi – gan pedagogs pats, gan audzēkņi, gan skolas kolektīvs kopumā.

Ir jārunā arī par to, kā skolēni un viņu vecāki izturas pret skolotājiem, kādas ir viņu attiecības. Ja pieskaramies šo attiecību ēnas pusei, tad diemžēl jāatzīst, ka daļa skolotāju tiešām nav pienācīga līmeņa profesionāļi. Ir skolotāji, kas savu personisko īpašību dēļ nespēj izveidot labas attiecības ar skolēniem un viņu vecākiem, bieži rada un grūti risina konfliktus. Ir skolotāji, kuriem neizdodas pedagoģiski pareizi organizēt skolēnu darbu un nodrošināt mācību darbam tik nepieciešamo skolēnu disciplinētību. Zemais atalgojums neveicina to, ka brīvās skolotāju darba vietas aizņem ar nepieciešamo motivāciju un vislabāko pedagoģisko sagatavotību apveltīti cilvēki. Ļoti negatīvu iespaidu rada skolotāju pārslodze. Cēloņus varētu saukt un saukt. Tas kopumā veicina skolēnu uzvedības problēmas un nesekmību. Te gan tūlīt jāpiebilst, ka skolotāji un viņu darbs noteikti ir pelnījis skolēnu vecāku daudz lielāku interesi, iedziļināšanos, izpratni un atbalstu.

Izglītības sistēmā notiek radikāli pārkārtojumi visos tās sektoros. Izglītībā ienāk jauna politika, līdz ar to veidojas jauna izglītības filozofija, jauns izglītības saturs un jauna skolu attīstības virzība, kuru nosaka gan skolēni un viņu vecāki. Gan valsts attīstība kopumā. Pedagogu izglītība un tālākizglītība ir viens no valsts visas izglītības stūrakmeņiem. Būtiska ir pedagoga attieksme pret šīm pārmaiņām, kura nevar mainīties īsā laika posmā.

2.4. Skolotāja profesionālās pilnveides iespēju raksturojums

Izglītības sistēmā notiek radikāli pārkārtojumi visos tās sektoros. Izglītībā ienāk jauna politika, līdz ar to veidojas jauna izglītības filozofija, jauns izglītības saturs un jauna skolu attīstības virzība, kuru nosaka gan skolēni un viņu vecāki, gan valsts attīstība kopumā. Pedagogu izglītība un tālākizglītība ir viens no valsts visas izglītības stūrakmeņiem. Būtiska ir pedagoga attieksme pret šīm pārmaiņām, kura nevar mainīties īsā laika posmā.

Sabiedrībā pieaug pieprasījums pēc pedagogiem, kas būtu gatavi pastāvīgām pārmaiņām, spējīgi uz izaugsmi, uz savas izglītības līmeņa nepārtrauktu paaugstināšanu, kuri būtu uzņēmīgi pielikt pūles un atrast vietu mainīgajos ekonomiskajos un sociālajos apstākļos. Pedagogu izglītība un tālākizglītība ir un būs līdzeklis, kas ļaus šo situāciju īstenot.

Ņemot vērā nelielo un arvien rūkošo jauno pedagogu skaitu skolās, īpaša nozīme ir pedagogu profesionālās meistarības pilnveidei. Tas nozīmē, ka jauna mācību satura un pieeju ieviešana skolās balstās uz skolotājiem, kas pamatizglītību ir ieguvuši pirms ilgāka laika un jaunās pieejas var apgūt galvenokārt profesionālās meistarības pilnveides pasākumos.

Bez tam skolotāju patstāvīgu un vispusīgu izglītošanos ierobežo vājās svešvalodu zināšanas, nepietiekamas mūsdienīgas profesionālās literatūras klāsts latviešu valodā, kā arī pārslodze un sliktais materiālais nodrošinājums. Līdz ar to, lai Latvijas skolēni spētu būt konkurētspējīgi pasaulē, nepieciešama konkurētspējīga pedagogu tālākizglītības sistēma, kas nodrošina pieejamu atbalstu pedagogiem un efektīvu un adekvātu jauninājumu ieviešanu.

Šodien pedagogam sevis pilnveidošanai tiek piedāvāti dažādi varianti, tie jāsasaista ar skolotāja interesēm, reālajām vajadzībām un iespējām.

Literatūrā parasti izšķir divus relatīvi pastāvīgus tālākizglītības veidus, piemēram, Pedagogu tālākizglītības attīstības koncepcijā tie ir formulēti šādi:

- 1) "iepriekš iegūtās izglītības turpināšana atbilstoši augstskolu studiju programmām un
- 2) sistemātiska nepārtraukta profesionālās meistarības pilnveide, kas īstenota attiecīgās profesionālās pilnveides programmās" (21, 22)

Profesionālās meistarības pilnveidei ir īpaša nozīme, jo jauno pedagogu skaits skolās ir neliels un arvien rūkošs.

Kā liecina pētījuma "Pārmaiņas Latvijas izglītībā: izaicinājums sistēmas vadībai" apkopotie statistikas dati: šobrīd lielākajai daļai skolotāju Latvijā ir augstākā izglītība – universitātes grāds priekšmetā, kuru viņi māca, vai arī pedagoģiskās augstskolas diploms. Pēdējo gadu laikā sākot no 2002./2003. mācību gada novērojams neliels, bet stabils skolotāju ar augstāko izglītību īpatsvara pieaugums – par 1.5 procentu gadā.

Latvijas vispārīzglītojošajās skolās mācās apmēram 340 tūkstoši audzēkņu un strādā gandrīz 34 tūkstoši pedagoģisko darbinieku. Gadā vismaz 70 procenti pedagogu, tātad gandrīz 24 tūkstoši, apmeklē profesionālās meistarības pilnveides pasākumus. (22)

Līdz 1990. gadam visas kvalifikācijas celšanas iespējas nodrošināja viena centralizēta, IZM aizgādībā esoša institūcija. Skolotājiem bija jāapmeklē obligātie, valsts finansētie kursi vismaz reizi piecos gados. 1990. gadā šī prasība tika atcelta, un finansējums tika sadalīts uz valsts konkursa pamatiem. Virkne organizāciju sāka piedāvāt apmācību; vairākas universitātes un koledžas izveidoja savus centrus, un vairākas skolu valdes, pašvaldības un atsevišķas skolas pašas izveidoja apmācības nodrošināšanas iespējas. Daudzas no agrākā kvalifikācijas celšanas institūta funkcijām pārņēma Izglītības veicināšanas institūts, bet pēc 1994. gada atbildību par kvalifikācijas celšanu pakāpeniski pārņēma trīs atsevišķas institūcijas: (1) Pedagogu izglītības atbalsta centrs; (2) Izglītības satura un eksaminācijas centrs jeb ISEC, kas nodarbojas ar apmācību šajās jomās; un (3) Profesionālās izglītības centrs, kas organizē arodskolās un vidējās speciālajās mācību iestādēs strādājošo pedagogu apmācību.

Finansējums kvalifikācijas celšanai ir ierobežots; pašlaik izmaksas par kvalifikācijas celšanu galvenokārt sedz pašvaldības un, ja var to atļauties, paši skolotāji. Tādējādi nodrošinājums valstī nav vienmērīgs, un daudzi skolotāji vispār nesaņem apmācību kvalifikācijas celšanai. Tomēr jaunais likums par izglītību iesaka, ka ikvienam skolotājam reizi piecos gados jābūt tiesībām uz apmaksātu 36 dienu apmācību kvalifikācijas celšanai.

Diemžēl informācija par kvalifikācijas celšanas iespējam ne vienmēr nonāk līdz skolotājiem, un, kad tā tomēr nonāk, pastāv dažādi praktiski šķēršļi, kas neļauj to izmantot. Kā, piemēram, daudziem skolotājiem ir grūtības apmeklēt kursus naudas trūkuma dēļ transportam, ēšanai un materiāliem. Tomēr gandrīz visi skolotāji apgalvo, ka viņi būtu priecīgi par apmācību skolā, kur būtu iespējama sadarbība ar kaimiņskolām, lai samazinātu izmaksas un uzlabotu profesionālo "tīklu".

Šādu praksi ir uzsākušas, piemēram, Nīderlande un Anglija, kur profesionālā apmācība tiek piedāvāta darba vietā ("*on-the- job training*"), dodot iespēju tiem, kas nevar uzsākt tradicionālās studijas. Anglija ieviesa arī tā saukto uz skolu orientēto apmācības programmu (*School- Centred Initial Teacher Training*), kurā par skolotāju apmācības vietām kalpo skolas.

Pastāvīgas profesionālā izaugsmes nepieciešamība prasa daudz konstruktīvāk koordinēt skolotāju izglītības un tālākizglītības iestāžu darbību. Daudzās valstīs vienas un tās pašas iestādes piedāvā abas izglītības formas. Taču topošie un jau kvalificētie skolotāji parasti

apgūst atšķirīgus studiju kursus, kas kavē viņiem baudīt ieguvumus, ko dotu iespēja mācīties vienam no otra.

Vēl viens vājais punkts skolotāju apmācības sistēmā ir zinātnisku pētījumu trūkums par apmācības efektivitāti. Lielākā daļa skolotāju sākotnējās un tālākizglītības programmu izstrādātas, izmantojot ārējus modeļus vai arī, balstoties uz to, ko apmācības organizētāji uzskata par “labu praksi”. Labi jaunu modeļu piemēri ir izstrādāti un pārbaudīti Latvijas Universitātes Izglītības zinātnes fakultātē. Šie modeļi sniedz arī interesantu materiālu pētniekiem un studentiem zinātnisku pētījumu veikšanai. (13)

Kaut arī tālākizglītība atbilstoši skaidrojumam Izglītības likumā ir iepriekš iegūtās izglītības turpināšana un profesionālās meistarības pilnveidošana atbilstoši konkrētās profesijas prasībām, atšķirībā no daudzu Eiropas valstu pieredzes Latvijas skolotāju tālākizglītība pārsvarā tiek saistīta ar profesionālās meistarības pilnveides kursu apguvi 36 līdz 320 kontaktstundu apjomā. Augstākās izglītības iespējas īso kvalifikācijas programmu apgūvē tiek dēvētas par papildu kvalifikācijas ieguvu. Skolotāju tālākizglītība netiek saistīta ar profesionālā maģistra studiju programmas iespējām. Situācijā, kurā normatīvie akti neparedz iespēju pedagogu izglītībā un tālākizglītībā kvalifikācijas ieguvu vai profesionālo pilnveidi īstenot profesionālā maģistra studiju programmā, faktiski tiek izslēgta skolotāja motivācija nodarboties ar pētniecību un līdz ar to paaugstināt kvalifikāciju.

Līdz šim nepietiekamu budžeta līdzekļu un cilvēkresursu dēļ netiek izstrādāts tālākizglītības saturs un metodika atbilstoši katras pedagogu mērķauditorijas vajadzībām. Funkcionējošā sistēma tikai daļēji atbilst savam nosaukumam un mērķim, tā spēj tikai sadrumstaloti, šauri situatīvi un ievērojami mazākā mērā īstenot savas funkcijas – izglītības un/vai pedagoģisko ideju ģenerēšana un/vai adaptācijas procesu un ieviešanas tehnoloģijas un efektivitātes nodrošināšana. Pedagogiem ir nepietiekamas svešvalodu zināšanas līdzdalībai starptautiskos projektos. Skolēni informāciju tehnoloģijās sāk apsteigt pedagogu sagatavotības līmeni. Esošajā izglītības sistēmā nenotiek kvalitatīva pedagogu tālākizglītošanās efektivitātes novērtēšana.

Kā norāda Izglītības Ministrijas 2005. gada ziņojums par priekšlikumiem pedagogu izglītības un tālākizglītības kvalitātes paaugstināšanas pamatnostādņēm, tad 2005.gadā pedagogu profesionālās meistarības pilnveidei no valsts budžeta tika izlietoti Ls 103 254. 00, t.i. vidēji Ls 2 gadā uz vienu pedagogu, pārējos izdevumus sedza atbilstošā pašvaldība vai pedagogs pats. Šāds finansējums bija nepietiekams sistemātiskai reformu īstenošanai. (8)

Brīvā tirgus sabiedrība izvirza jaunus uzdevumus. Izglītības sistēmai jābūt praktiski orientētai un gatavai uztvert pārmaiņas. Pārmaiņas pedagogu tālākizglītības sistēmā saistītas ar tālākizglītības pasākumu un projektu paplašināšanu, jaunu ieviešanu un veco nomaiņu.

Tālākizglītības stratēģiju nosaka paaugstinātas prasības izglītībai gan no skolēnu un vecāku, gan pedagogu un izglītības vadītāju puses. Pedagogu tālākizglītībā nepieciešams veikt centralizācijas pasākumus un pastiprināt koordinējošās darbības. Daudzveidīga izglītības programmu īstenošana un izglītības standartu un satura aktualizēšana prasa nepārtrauktu, elastīgu pedagoga profesionālās meistarības pilnveidošanu.

Vispārējās izglītības kvalitātes novērtēšanas valsts aģentūra sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju projekta ietvaros ir izstrādājuši pedagogu profesionālās karjeras attīstības modeli, kas nākotnē varētu sekmēt izglītības sistēmas sakārtošanu vairākos aspektos: izglītības iestāžu metodiskā darba pilnveidošanu, vērtēt pedagogu profesionālo līmeni kopumā, atzīt pedagoga sasniegumus profesionālās kvalifikācijas celšanā, veicināt pedagogu prestiža paaugstināšanu un atalgojuma pieaugumu. Šo projektu caurvij mērķis – paaugstināt izglītības kvalitāti. Bez statistiskiem datiem būtisks ieguvums no šī projekta ir skolotāja cieņas atjaunošana pašiem pret sevi, kas celtu skolotāju darba prestižu arī sabiedrības acīs. Jo, kā bakalaura darba autore noskaidroja un kā liecina masu saziņas līdzekļi, šobrīd pastāvošā situācija liecina par to, ka pēdējo trīs gadu laikā būtiski ir krities skolotāja profesijas prestižs un cieņa sabiedrībā. Gadās pat tā, ka audzēknis nezina sava skolotāja vārdu, nemaz nerunājot par to, lai pieceltos, kad klasē ienāk skolotājs, kas dažus gadus atpakaļ bija pieklājības norma.

Balstoties uz Skolu atbalsta centra pētījumu un “Pārmaiņas izglītībā” veikto pētījumu novērotajām tendencēm par pedagogu tālākizglītības sistēmas veidošanos ir izvirzīti šādi ieteikumi:

1. Nepieciešama vienota, viegli pieejama pedagogu tālākizglītības iespēju datu bāze, kas nodrošina pilnvērtīgu informāciju katram interesantam un ļauj pilnvērtīgāk apzināt un izmantot esošos resursus.
2. Ņemot vērā pedagogu zemo atalgojumu, nepieciešamas mērķdotācijas pedagogu tālākizglītībai.
3. Kā vienu no darba samaksas palielināšanas kritērijiem ieviest pedagogu līdzdalību tālākizglītības pasākumos un gūtās pieredzes nodošanu skolā kolēģiem.
4. Veicināt pedagogu profesionālo pilnveidi uz vietas skolās.
5. Jādefinē skaidra izglītības politika valsts attīstības kontekstā un no tās sekojošas prioritātes pedagogu tālākizglītībai. Tai skaitā ir jābūt skaidrai izpratnei ne tikai par skolās mācāmo saturu, bet arī par metodēm un pamatojumu to lietošanai. (24)

Ja netiks risināti pedagogu darba samaksas palielināšanas jautājumi un netiks pievērsta pietiekama uzmanība pedagogu tālākizglītības sistēmas sakārtošanai un darbībai, tad ir sagaidāma izglītības kvalitātes strauja pazemināšanās valsts skolās un visa veida resursu

nelietderīga izmantošana, mēģinot ieviest jebkādas reformas, kuru gaitā netiek pievērsta pietiekama uzmanība pedagogu tālākizglītošanai.

Skolotāju tālākizglītības nodrošināšanai ir nepieciešams laiks, telpa un atbilstoši līdzekļi.

Skolotājiem ir jādod iespēja aktīvi piedalīties tālākizglītības izstrādē, plānošanā un īstenošanā. Tai jābūt orientētai galvenokārt uz skolām un katras skolas izglītības projekta īpašajiem mērķiem.

Lai veicinātu spējīgāko indivīdu piesaistīšanu šai profesijā, ir jānodrošina nosacījumi karjeras veidošanai un tās izaugsmei, atbilstošs atalgojums un skolotāja darba atzīšana sabiedrībā.

3. SKOLOTĀJU PROFESIJAS PRESTIŽA IZPĒTE PRIVĀTSKOLĀ UN VALSTS SKOLĀ

3.1. Izpētes metodes un norise

Bakalaura darba teorētiskajā daļā tika sameklēta, apkopota un analizēta teorētiskā literatūra un informācijas avoti internetā. Pētījuma praktiskā daļa ir balstīta uz teorētiskajā literatūrā iegūto informāciju.

Lai iegūtu izpētei nepieciešamos datus, tika izvēlēta anketēšanas metode (izvēles mērķis – ātri un efektīvi aptaujāt respondentus; anketu materiāla raksturs ir pateicīgs apstrādei un skaitliskai analīzei. Dažreiz pētījumā tai var būt galvenā loma.)

Aptaujā piedalījās 15 privātskolas skolotāji un 15 valsts skolas skolotāji. Skolotāju vidējais vecums pēc aptaujā gūtajiem rezultātiem ir no 31 līdz 40 gadiem.

Anketas tika sastādītas ar mērķi noskaidrot kāda ir skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu, ar kādām problēmām sastopas skolotāji šobrīd mūsdienu izglītības sistēmā, kāda ir skolotāju profesijas ikdiena.

Divu neatkarīgu izlašu iegūtie dati tika apstrādāti, izmantojot Microsoft Excel programmu, un salīdzināti, lai pierādītu, ka skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu neatšķiras starp privātskolas un valsts skolas skolotājiem.

3.2. Privātskolas un valsts skolas anketēšanas rezultātu analīze un interpretācija

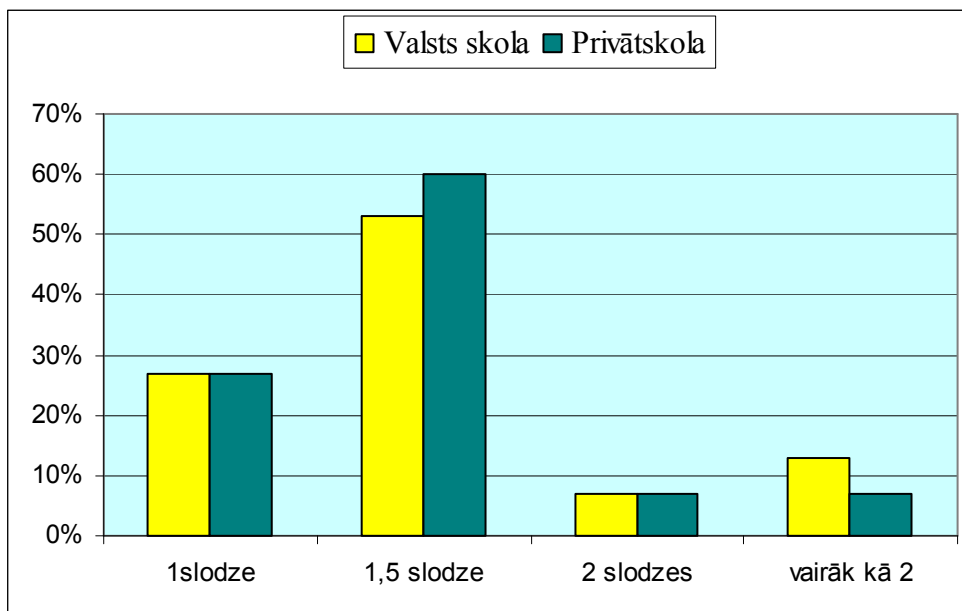
Balstoties uz teorētiskajā daļā iegūto informāciju un aptaujā iegūtajiem rezultātiem, skolotāja profesijas prestižu šobrīd sabiedrībā ietekmē trīs svarīgi faktori:

1. Slodze skolās;
2. Atalgojums;
3. Sabiedrības attieksme.

Lai noskaidrotu kāda ir privātskolas un valsts skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu ar aptaujas palīdzību tika noskaidroti šādi būtiski jautājumi:

1. Kāda ir skolotāju darba slodze privātskolā un valsts skolā?
2. Vai skolotāji ir apmierināti ar savu atalgojumu?
3. Vai mūsdienu sabiedrībā skolotāja darbs tiek novērtēts?
4. Kā skolotāji raksturo savas profesijas prestižu šobrīd sabiedrībā?
5. Vai atšķiras skolotāja profesijas prestižs privātskolā un valsts skolā?

Izanalizējot aptaujas materiālus par skolotāju darba slodzi skolā, iegūtie dati liecina, ka skolotāju vidējā slodze ir 1.5. Tikai 4 no 15 aptaujātajiem skolotājiem valsts skolā un 4 no 15 aptaujātajiem privātskolā strādā vienu slodzi, kas ir optimālais variants, lai skolotājiem nerastos pārslodze. Skatīt 3.1. attēlu.

3.1.att. Skolotāju slodzes salīdzinājums

Tomēr ir arī skolotāji, kuri strādā divas vai pat vairākas slodzes. Un kā liecina aptaujā iegūtā informācija, skolotāji ieteiktu palielināt slodzes apmaksas likmi, lai skolotājiem nebūtu jāstrādā vairākas slodzes, lai varētu strādāt radošāk, un savu radošo darbību prezentēt plašākam sabiedrības lokam.

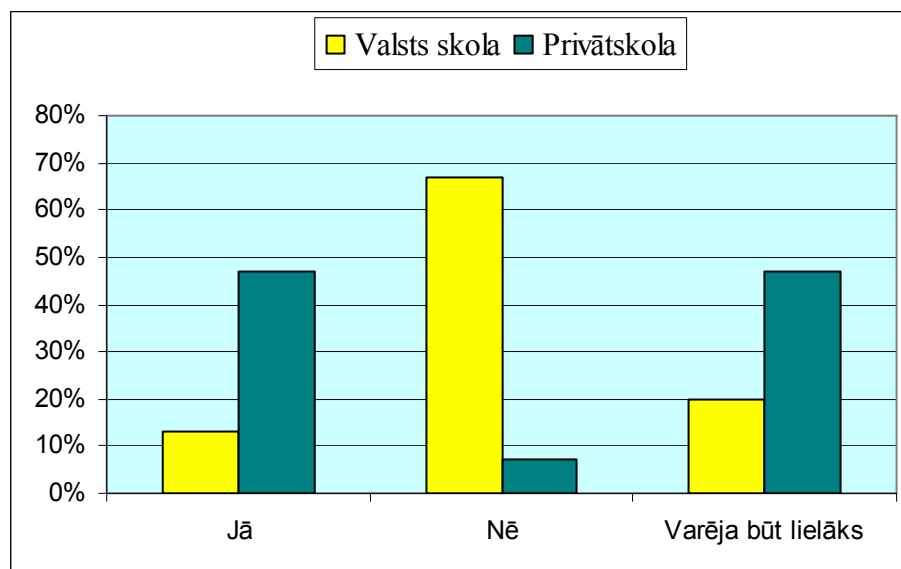
Apzinoties skolotāju lielo darba slodzi skolās, rodas jautājums vai skolotājām sanāk brīvais laiks priekš sevis, ģimenes, hobijiem. Pēc aptaujā iegūtās informācijas, tikai 3 no aptaujātajiem skolotājiem valsts skolā un diviem skolotājiem privātskolā neatliek laiks priekš sevis, ģimenes un hobijiem.

Tādēļ rodas secinājums, ka neraugoties uz lielo darba slodzi, kā liecina teorētiskajā daļā iegūtā informācija, skolotāji tomēr atrod laiku priekš sevis, ģimenes un hobijiem.

Un kā liecina aptaujā iegūtie dati, 10 no 15 aptaujātajiem skolotājiem teātri, koncertu ir apmeklējuši mēnesi atpakaļ, kas lielā mērā veicina pozitīvu pašsajūtu.

Otrs būtisks faktors, kas ietekmē skolotāja profesijas prestižu ir atalgojums. Profesijas prestižs sabiedrībā ir tieši atkarīgs no algas. Zemais atalgojums skolotājiem ir acīmredzams iemesls tam, ka skolotāji izvēlas strādāt vairāk kā vienu slodzi.

Aptaujas materiāli ļauj secināt, ka 10 no 15 aptaujātajiem valsts skolas skolotājiem darba atalgojums neapmierina daudz vairāk nekā privātskolas skolotājus. Privātskolas skolotāji ar savu atalgojumu ir apmierinātāki vai uzskata, ka atalgojums varēja būt lielāks. Skatīt 3.2. attēlu.

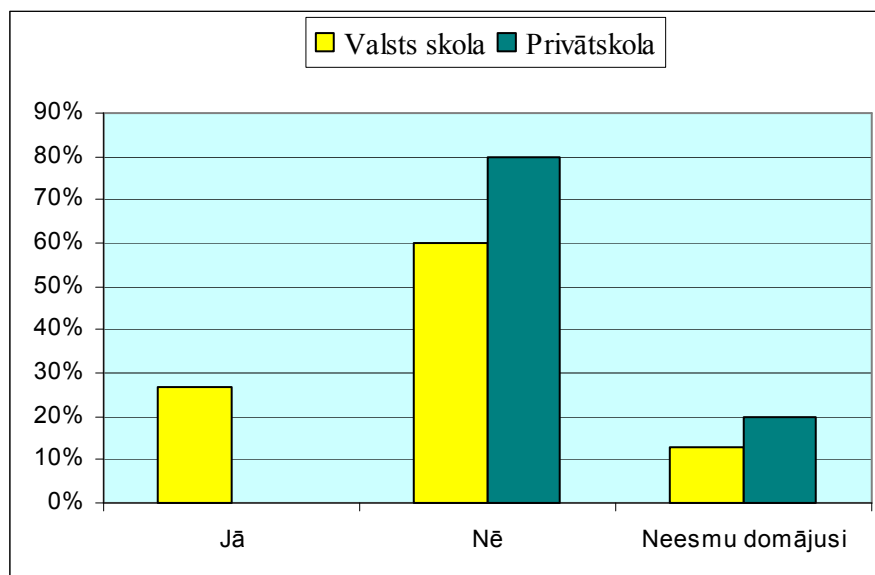

3.2. att. Skolotāju apmierinātība ar atalgojumu

Treškārt, skolotāja profesijas prestižu būtiski ietekmē sabiedrības attieksme. Aptaujātie privātskolas skolotāji (10 no 15 aptaujātajiem) un (9 no 15 aptaujātajiem) skolotājiem valsts skolā atzina, ka mūsdienu sabiedrība skolotāja darbu nenovērtē.

Kā svarīgākie iemesli, kāpēc skolotāja darbs netiek novērtēts, pēc skolotāju domām ir:

- 1) sabiedrības viedoklis un valsts politika;
- 2) lielākai daļai sabiedrības ir sadzīviska izpratne par skolotāju darbu, kas balstās tikai uz paša pieredzi skolas laikā vai paša bērnu pieredzē. Daudzi nesaprot, ka skolotāja darbs neietver tikai stundu vadīšanu, bet arī daudzus papildu darbus pēc stundām;
- 3) bērnu vecāki savas aizņemtības dēļ visu atbildību par skolēnu izglītību „uztic” skolotājiem. Vecāki neizprot savu lomu bērnu audzināšanā, izvirzot augstas prasības skolotājiem, aizmirstot personīgo atbildību. Rezultāti varētu būt daudz labāki, ja arī ģimene iesaistītos bērnu audzināšanā.
- 4) sabiedrība skaidri saskata, ka cilvēka izglītības līmenis neietekmē tā labklājību, tādēļ izglītība nešķiet svarīga. Skatīt 3.3.attēlu.

3.3.att. Skolotāja darba novērtējums no sabiedrības puses

Tai pašā laikā 11 no 15 aptaujātajiem skolotājiem valsts skolā un 8 no 15 aptaujātajiem skolotājiem privātskolā atzina, ka izjūt cieņu no bērnu puses.

Anketā par skolotāja profesionālo prestižu bija lūgts atzīmēt svarīgākos iemeslus, kas saista skolotāja profesijā. Balstoties uz skolotāju atbildēm izvirzās šādi svarīgākie iemesli, kas saista un notur skolotāja darbā:

- 1) interesantais darba process;
- 2) labs kontakts ar bērniem;
- 3) savu spēju un iespēju īstenošana;
- 4) bērnu raksturu daudzveidība un ar to saistītā nepieciešamība darboties nestandarti;

Skolotāja profesijas sabiedriskā atzīšana un cieņa; labas attiecības ar kolēģiem; bērnu interese par mācību procesu, kā arī jaunrades gars kolektīvā un pašapliecināšanās iespējas aptaujātajiem skolotājiem liekas mazāk svarīgi iemesli, kas saistītu skolotāja profesijā.

Pamatojoties uz izanalizēto literatūru, skolotāja motivāciju darbam ietekmē:

- skolas iekšējie faktori;
- darba apstākļi, darba organizācija;
- sadarbība ar kolēģiem;
- vērtību un mērķu orientācija skolā;
- iespēja iesaistīties kopējā skolas dzīvē;
- un visbeidzot, vadības kompetence.

Tādēļ anketā tika ietverts arī jautājums vai skolotāji saņem uzslavas/ kritiku no skolas administrācijas.

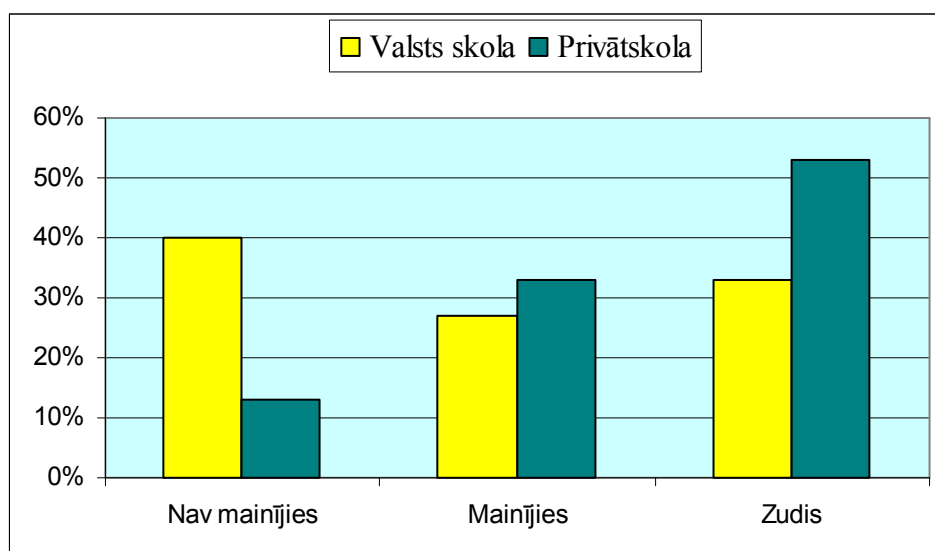
Šajā jautājumā privātskolas un valsts skolas skolotāju atbildes atšķīrās, jo 10 no 15 aptaujātajiem privātskolas skolotājiem atzina, ka saņem uzslavas no skolas administrācijas, kā arī dažreiz tiek saņemta kritika, toties valsts skolas skolotāji (8 no 10 aptaujātajiem skolotājiem) uzslavas saņem reti un arī kritika tiek saņemta reti. Tas liecina, ka privātskolas vadība daudz vairāk ir iesaistīta skolas pedagoģiskajā procesā nekā tam vajadzētu būt valsts skolā. Kaut gan jāpiebilst, ka privātskolā strādā tikai 25 pedagogi, bet valsts skolā strādā 61 pedagogs. Taču tas nav rādītājs administrācijas attieksmei par skolotāju darbu izglītības iestādē.

Anketā par skolotāju profesionālo prestižu (skatīt *1.pielikumu*) skolotājiem tika jautāts, kas būtiski traucē skolotāja darbā.

Skolotāju atbildes ļauj secināt, ka būtiskākie iemesli, kas traucē darbā ir:

- neelastīgā izglītības sistēma, kas paredz visus, kas vien tiešām nav ar garīgās attīstības tautējumiem, pamatizglītības līmenī apmācīt pēc vienas standartprogrammas un prasībām, kur visas metodikas un satura apjomi pamatā orientēti uz vesela, ieinteresēta, ideāla bērna izglītošanu, kādu būtībā nav;
- skolēnu migrācija mācību gada laikā un skolas laikā;
- bezspēcība skolēnu provokāciju gadījumos;
- pārmērīgās prasības dokumentāli fiksēt padarīto, darba analīzes rakstīšana neatbilstoši noteiktajam termiņam gada beigās, pārāk daudzās (liekās) atskaites;
- laika trūkums;
- perspektīvā plānošana darbā, strādāšana pēc uzliktajiem standartiem;
- klases audzinātāja papildslodze, kas traucē tiešo darbu;
- skolēnu paviršā attieksme pret mācībām, motivācijas trūkums no ģimenes puses iegūt labu izglītību.
- Tas, ka ir vecāki, kas vaino skolotāju bērnu nesekmībā, uzskatot, ka vājš vērtējums ir skolotāja neprofesionalitātes rezultāts.

Noskaidrojot visus iemeslus, kas tieši ietekmē profesijas prestižu šobrīd sabiedrībā, rodas nākamais jautājums, kā tad privātskolas skolotāji un valsts skolas skolotāji izprot savas profesijas prestižu šobrīd sabiedrībā. Vai tas ir zudis, mainījies, bet varbūt tomēr ir saglabājies tāds pats kā pirms vairākiem gadiem. Skatīt 3.4. attēlu.

3.4.att. Skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu

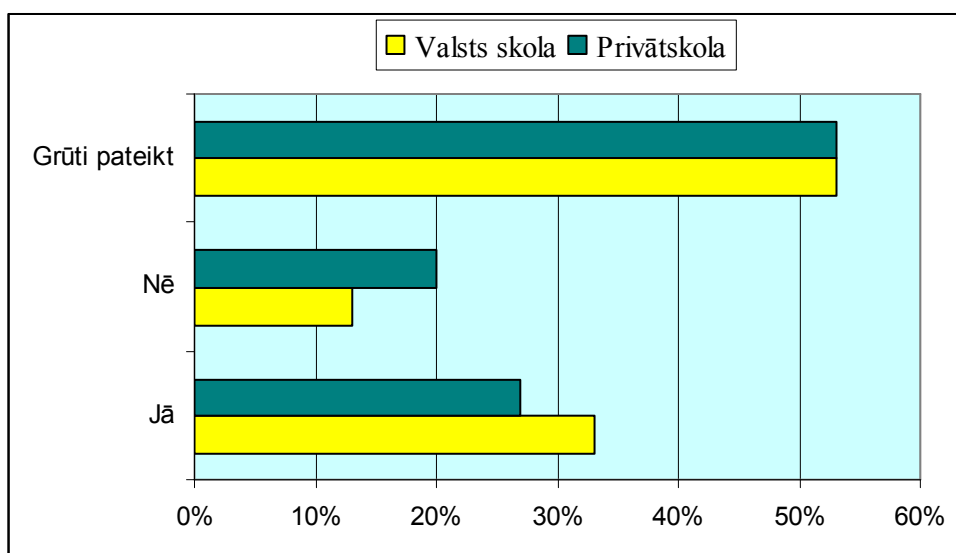
Aptaujas rezultāti liecina par to, ka skolotāja profesijas prestižs šobrīd sabiedrībā ir mainījies. To apstiprina 4 no 15 aptaujātajiem skolotājiem privātskolā un valsts skolā. Toties 8 no 15 aptaujātajiem privātskolas skolotājiem uzskata, ka prestižs ir zudis, bet 6 no 15 aptaujātajiem valsts skolas skolotājiem domā, ka profesijas prestižs tomēr nav mainījies. Izdarot secinājumus par šiem aptaujas rezultātiem, var secināt, ka valsts skolas skolotāji ir vairāk optimistiskāk noskaņoti par savas profesijas prestižu nekā privātskolā strādājošie skolotāji.

Balstoties uz skolotāju rakstītajiem ieteikumiem par to, kas būtu jādara, lai paaugstinātu skolotāja profesijas prestižu, var izvirzīt šādus būtiskus ieteikumus:

1. Pirmais solis būtu atalgojuma paaugstināšana, lai profesija būtu saistoša arī tiem, kas ar darbu vēlas pelnīt. Tas dotu tiesības pieprasīt no pedagogiem augstu darba kvalitāti, kas savukārt, padarītu mācību procesu saistošu arī bērniem.
2. Jāmainās pašai sabiedrībai, izglītības sistēmai kopumā.
3. Ieviest sistēmu, kas spētu aprēķināt, apmaksāt, novērtēt arī visus tos darbus, kurus skolotājiem jādara kā pašus par sevi saprotamus.
4. Izvērtēt skolotāju kvalifikāciju ne tikai pēc papīra, bet arī pēc ieguldītā un padarītā darba.
5. Skolotājiem jāpieņem mainīgā situācija un jāpilnveidojas.

Un visbeidzot, viens no pētījuma galvenajiem uzdevumiem bija pierādīt vai skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu atšķiras privātskolā un valsts skolā.

Kā redzams 3.5. attēlā, lielākai daļai aptaujāto skolotāju privātskolā un valsts skolā (8 no 15 aptaujātajiem respondentiem) uz šo jautājumu atbildēt bija grūti.

3.5.att. Skolotāju profesijas prestiža salīdzinājums valsts skolā un privātskolā

Tikai 5 no 15 aptaujātajiem valsts skolas skolotājiem un 4 no 15 aptaujātajiem privātskolas skolotājiem uzskata, ka profesijas prestižs tomēr atšķiras.

Pārējie aptaujātie respondenti domā, ka skolotāja profesijas prestižs neatšķiras privātskolā un valsts skolā.

Iegūtie aptaujas rezultāti par skolotāju profesijas prestiža izpratni privātskolā un valsts skolā liek secināt, ka profesijas prestižs atšķiras ļoti minimāli, jo visas aptaujā izanalizētās atbildes ir līdzīgas savā starpā un nesniedz pamatotu pierādījumu izvirzītajai pētījuma hipotēzei.

Taču pamatojoties uz izanalizēto literatūru un salīdzinot privātās un valsts skolas aptaujas rezultātus, rodas secinājums, ka privātās skolas skolotāji ir apmierinātāki ar darbu nekā valsts skolas skolotāji. To apstiprina šādi izvirzīti secinājumi:

1. Privātskolas skolotāji ir daudz vairāk apmierinātāki ar atalgojumu.
2. Privātskolas skolēniem ir lielāka motivācija mācīties, jo bērni apzinās, ka par viņu izglītību tiek maksāts.
3. Skolēnu mazā skaita dēļ (klasē līdz 16 skolēniem) privātskolu skolotājiem ir vieglāk vadīt mācību stundas.
4. Privātskolās skolēniem tiek izvirzītas stingrākas prasības, arī uzvedības ziņā.
5. Privātskolās ir lielāks atbalsts no administrācijas puses, kas ietekmē skolotāja apmierinātību ar darbu.

NOBEIGUMS

Šajā darbā autore ir teorētiski noskaidrojusi un izanalizējusi faktorus, kas ietekmē skolotāja profesijas prestiža veidošanos un iespējas to paaugstināt. Ar aptaujas palīdzību autore noskaidroja, vai atšķiras privātskolas un valsts skolas skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu.

Apkopotie aptaujas rezultāti par skolotāju profesijas prestiža izpratni privātskolā un valsts skolā liek secināt, ka skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu atšķiras ļoti minimāli, jo visas aptaujā izanalizētās atbildes ir līdzīgas savā starpā un nesniedz pamatotu pierādījumu izvirzītajai pētījuma hipotēzei.

Taču pamatojoties uz skolotāju aptaujas materiāliem un izanalizēto literatūru, var izdalīt dažas būtiskas atšķirības starp privātskolu un valsts skolu:

1. privātskolas skolotāji ir daudz vairāk apmierinātāki ar atalgojumu, lai gan vēlētos, lai tas būtu lielāks;
2. privātskolas skolēniem ir lielāka motivācija mācīties, jo bērni apzinās, ka par viņu izglītību tiek maksāts;
3. skolēnu mazā skaita dēļ (klasē līdz 16 skolēniem) privātskolu skolotājiem ir vieglāk vadīt mācību stundas;
4. privātskolās skolēniem tiek izvirzītas stingrākas prasības, arī uzvedības ziņā;
5. privātskolās ir lielāks atbalsts no administrācijas puses, kas ietekmē skolotāja apmierinātību ar darbu.

Kā arī izanalizētā literatūra, skolotāju aptaujas materiāli ļauj secināt, ka:

1. Skolotāji par galvenajām profesionālajām vērtībām atzīst pietiekošu brīvību strādāt tā, ka viņi vēlas, kā arī labas attiecības ar skolēniem un kolēģiem. Galvenās identificētās problēmas ir saistītas ar darba nosacījumiem un, jo īpaši, ar pienākumu sarežģītību un dažādošanu, kā arī ar pieaugušo slodzi.

2. Zemais algu līmenis Latvijā kopumā nopietni ietekmē izglītības kvalitāti. Piemēram, tas atbaida jaunos cilvēkus izvēlēties skolotāja profesiju. Tas nemudina jaunos pedagoģisko izglītību ieguvušos skolotājus iet strādāt skolās, īpaši tos, kas apguvuši svešvalodas vai tehnoloģijas, bez tam tas ietekmē profesijas statusu un morāli. Jaunie skolotāji labāk meklē citus darbus, kas tiek labāk apmaksāti.

3. Ņemot vērā dzīves izmaksas dārdzību, skolotājiem ir jāmeklē papildus ienākuma avoti bez skolas vai arī jāuzņemas lielākas darba slodzes savās skolās. Tas savukārt, apdraud skolotāju iespējas piedalīties skolas attīstības darbā.

4. Skolotāja profesija pieder pie visvairāk stresam pakļautajām profesijām.

5. Skolotāja profesija masu apziņā nekādā veidā nesaistās ar iekārojamo profesiju, līdz ar to radot drīzāk negatīvu, nekā pozitīvu psiholoģisko spiedienu.

Tātad, pirmkārt, nepieciešama skolotāja prestiža celšana, lai studenti, kas studējuši pedagogiju, dotos uz skolām. Līdz ar to samazinātos skolotāju slodzes un paaugstinātos darba kvalitāte, arī skolēnu zināšanu līmenis.

Otrkārt, jebkuras pārmaiņas, kuras tiek mēģinātas darīt, nav īsti saprotamas ne skolotājiem, ne vecākiem, ne sabiedrībai kopumā, jo biežās izglītības ministru maiņas un nepietiekamā pāctecība, liek pedagogiem ieviest jauninājumus, kuri ļoti bieži ir sasteigti, nepietiekami pamatoti un nepārdomāti. Līdz ar to bieži vien pat labi iecerētas idejas saduras ar milzīgu pretestību no pedagogu puses, jo viņos ir zudusi ticība par ilgtspējīgu, pamatotu un tālredzīgu reformu iespējamību Latvijas izglītības sistēmā.

Lai celtu skolotāja darba prestižu, jānāk jaunai paaudzei „ar jaunu domāšanu”, proti, nebūs jauno skolotāju – nebūs prestiža, nebūs prestiža – nebūs jauno skolotāju.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Ancītis, T.** *No nepievilcīgas profesijas līdz skolotāju pārprodukcijai.* Rīga: [atsauce 05.10.2007.]. Pieejams: <http://www.apollo.lv>
2. **Braše, L.** *Pedagogu pašizjūtas nosacījumi un profesionālās kompetences attīstība.* Rīga: [atsauce 27.09.2007.]. Pieejams: <http://www.politika.lv>
3. Ceļā uz sociālo saliedētību un labklājību. Pārskats par izglītību Latvijā 2000.gadā. Kopsavilkums. Rīga: Sorosa fonds – Latvija, 2001. 15 lpp.
4. **Dreijere, V.** *Vai tad skolotājs ir cilvēks?* Rīga: [atsauce 21.03.2008.]. Pieejams: http://www.vdiena.lv/lat/politics/teachers/_vai_tad_skolotaaajs_ir_cilveeks
5. **Fulans, M.** *Pārmaiņu spēki. Izglītības reformu virzieni.* Rīga: Zvaigzne ABC, 1999. 166 lpp.
6. **Inne, R., Gailītis, I., Lūse, I., Zīds, O.** *Skolvadība – idejas, versijas, pieredze.* Rīga: RaKa, 1996. 278 lpp.
7. Informatīvais ziņojums par priekšlikumiem pedagogu izglītības un tālākizglītības kvalitātes paaugstināšanas pamatnostādņem. Rīga: [atsauce 04.01.2007.]. Pieejams: http://www.mk.gov.lv/doc/2005/IZMZino_030306_%20talakizgl.doc
8. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007. līdz 2013.gadam. Rīga: [tiešsaiste] – [atsauce 29.04.2008.]. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/normativie-akti/politika-planosana.html>
9. IZM prioritārie uzdevumi pedagogu profesionālās darbības atbalstam un attīstībai. [tiešsaiste] – [atsauce 21.03.2008.]. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv>
10. **Karpova, A.** Jaunie sociālās psiholoģijas pētnieki skolotājam. *Skolotājs*, 2005, Nr. 2, 43.- 49.lpp.
11. **Kopeloviča, A., Žukovs, L.** *Jautājumā par skolotāju mūsdienu izpratnē.* Pētījuma materiāla analīze. Rīga: Latvijas Universitāte, 1993. 23 lpp.
12. **Kropļijs, A., Raščevska, M.** *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs.* Rīga: RaKa, 2004. 178 lpp.
13. **Krūze, A.** Personība laikmetā. *Skolotājs*, 2004, Nr. 6, 56. – 59.lpp.
14. Latvijas pedagogu atklātā vēstule. Rīga: [atsauce 21.03.2008.]. Pieejams: <http://www.pro5.lv>
15. **Lieģeniece, D.** *Ievads andragoģijā jeb mācīšanās „būt” pieaugušo vecumā.* Rīga: RaKa, 2002. 183 lpp.
16. **Matisāne, I.** *Izglītības ministre Baiba Rivža: brīdis pirms saules lēkta.* Rīga: [atsauce 02.05.2008.]. Pieejams: <http://www.latvijasvestnesis.lv>

17. Nacionālo izglītības politiku analīze – Latvija. Izglītība visiem. OECD (Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija), 2001. 169 lpp.
18. **Nagle, I.** *Skolotāju algas un izglītības kvalitāte – roku rokā.* Rīga: [atsauce 24.03.2008.]. Pieejams: http://www.2.la.lv/lat/arhivs/problemu_raksti/izglitiba/?doc
19. **Ose, I.** *Pedagogs – vergs vai nākotnes cilvēku audzinātājs?* Rīga: [atsauce 24.10.2006.]. Pieejams: <http://www.politika.lv>
20. Pamattēmas izglītībā Eiropā. Trešais sējums. Skolotāja profesija Eiropā: raksturojums, tendences un problemātika. III ziņojums. Darba nosacījumi un samaksa. Vispārējās pamatizglītības otrais posms. Rīga: [atsauce 21.01.2008.]. Pieejams: <http://www.eurydice.org>
21. Pārmaiņas Latvijas izglītībā: izaicinājums sistēmas vadībai. Pārskats par izglītību Latvijā 2001./2002.gadā. Rīga: Sorosa fonds – Latvija, 2003. 23 lpp.
22. Pārmaiņas Latvijas izglītībā: izaicinājums sistēmas vadībai. Pārskats par izglītību Latvijā 2001./2002.gadā. Rīga: Sorosa fonds – Latvija, 2003. 128 lpp.
23. Pedagogu darba samaksas paaugstināšanas programma 2007. līdz 2014.gadam. Rīga: [atsauce 02.05.2008.]. Pieejams: <http://www.lizda.lv/bt/dspr-270407.pdf>
24. **Seile, M.** *Pedagogu tālākizglītības vajadzības: situācija, prognozes, attīstīšanas iespējas. Skolu atbalsta centrs.* Rīga: [atsauce 10.05.2008.]. Pieejams: <http://www.sac.lv/new/arhivs/PETIJUMS.doc>
25. **Svence, G. Balode, D., Ozoliņa, A.** Skolotāja apmierinātība ar darbu. *Skolotājs*, 2007. Nr. 3, 18. – 25. lpp.
26. **Šmite, A.** *Izglītības iestādes vadība. Pedagoģis. Organizācija. Pārmaiņas.* I daļa. Rīga: RaKa, 2004. 256 lpp.
27. **Upenieks, A.** *Krīze izglītībā – pedagogu trūkuma cēlonis.* Rīga: [atsauce 27.05.2008.]. Pieejams: <http://www.vdiena.lv>
28. **Zariņa, V.** *Profesija – skolotājs.* Rīga: [atsauce 23.03.2008.]. Pieejams: <http://www.kurzemnieks.lv>
29. **Žukovs, L.** *Ievads pedagoģijā (pamatkurss).* Rīga: RaKa, 1997. 234 lpp.

PIELIKUMI

1.pielikums

Anketas paraugs

Skolotāja profesionālais prestižs

1. Kā Jūs raksturotu skolotāja profesijas prestižu šobrīd sabiedrībā?
 1. Nav mainījies
 2. Mainījies
 3. Zudis
2. Kas tieši ietekmē skolotāja profesijas prestižu šobrīd sabiedrībā?
 1. Lielā slodze skolās
 2. Zemais atalgojums
 3. Sabiedrības attieksme
 4. Visi trīs kritēriji kopā
3. Kas būtu jādara, lai paaugstinātu skolotāja profesijas prestižu?

4. Vai, jūsuprāt, mūsdienu sabiedrība novērtē skolotāja darbu?
 1. Jā
 2. Nē
 3. Neesmu domājusi
5. Ja nē, kas būtu tie iemesli, kāpēc skolotāja darbs netiek novērtēts?

6. Kas Jūs saista skolotāja profesijā? (atzīmēt 3- 4 svarīgākos)
 - Interesants pats darba process;
 - Labs kontakts ar bērniem;
 - Bērnu raksturu daudzveidība un ar to saistītā nepieciešamība darboties nestandarti;
 - Bērnu personības attīstības un veidošanas pūļu rezultātu uzskatamība;
 - Savu spēju un iespēju īstenošana;
 - Labas attiecības ar kolēģiem;

- Bērnu interese pār mācību procesu;
 - Jaunrades gars kolektīvā;
 - Pašapliecināšanās iespējas;
 - Skolotāja profesijas sabiedriskā atzīšana un cieņa;
 - Cits.
7. Kas būtiski traucē skolotāja darbā? (Minēt 3 – 4 faktorus)
8. Vai, jūsuprāt, atšķiras skolotāja profesijas prestižs privātskolā un valsts skolā?
1. Jā
 2. Nē
 3. Grūti pateikt
9. Ja atšķiras, kur tad ir augstāks skolotāja profesijas prestižs un kas būtu tas atšķirīgais?
10. Ja būtu iespējams, vai Jūs mainītu profesiju?
1. Jā
 2. Nē
 3. Grūti pateikt
11. Jūsu vecums
- Līdz 30 g.
 - 31 – 40 g.
 - 41 – 50 g.
 - 51 – 60 g.
 - Virs 60 g.

Paldies par atsaucību!

Skolotāja ikdiena

1. Kāda ir jūsu slodze skolā?
 - a) 1
 - b) 1,5
 - c) 2
 - d) vairāk kā 2
2. Vai strādājat vēl citur bez darba skolā?
 - a) Jā
 - b) Nē
 - c) Pasniedzu privātstundas
3. Vai Jūs izjūtat cieņu no bērnu puses?
 - a) Jā
 - b) Nē
 - c) Daļēji
4. Vai saņemat uzslavas no skolas administrācijas?
 - a) Jā
 - b) Nē
 - c) Bieži
 - d) Reti
5. Vai saņemat kritiku no skolas administrācijas?
 - a) Jā
 - b) Nē
 - c) Dažreiz
 - d) Bieži
6. Vai Jūs apmierina atalgojums skolā?
 - a) Jā
 - b) Nē
 - c) Varēja būt lielāks
7. Kad esat pēdējo reizi apmeklējis teātri, koncertu?
 - a) Mēnesi atpakaļ
 - b) Pusgadu atpakaļ
 - c) Vairāk kā gadu atpakaļ
8. Vai Jums sanāk brīvais laiks priekš sevis, ģimenes, hobijiem?
 - a) Jā
 - b) Nē
 - c) Bieži
 - d) Reti

Paldies par atsaucību!

Bakalaura darbs “**Skolotāju izpratne par savas profesijas prestižu privātskolā un valsts skolā**” izstrādāts LU PPF Pedagoģijas nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore **Solvita Lapīņa** _____
paraksts un datums

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai
Vadītāja Dr.paed. asoc. profesore **Zanda Rubene** _____
paraksts un datums

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Pedagoģijas nodaļā _____.05.2008.

Metodiķe: **Sanita Baranova** _____
paraksts

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē
_____.06.2008. prot. Nr. 2008/____, vērtējums ____ (_____)

Komisijas sekretāre: stud.metod., Mg.paed. _____/Sanita Baranova/